

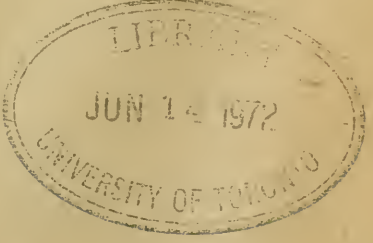
عمر سيف الدين

اصحاب كهفمز

اجتماعى رومان

طابع و ناشرى : قناعت كتابخانه‌سى

استانبول — قناعت مطبعه‌سى
١٩١٨

JUN 14 1972
UNIVERSITY OF

بو کوچوك رومانی بش سنه اول یازمشدم . مقصدم
ادبی براثر میدانه قویمق دکیلدی سادەجه منورلریمزك غریب
دوشونوشلرینی اجتماعی حقیقتله قارشیلاشدیرمق ایستیوردم .
مشروطیتدن صوکرا بویوك آداملریمزك چوغیله کوروشمشدم .
هپسنك فکری، آشاغی یوقاری، شو نتیجەده طوپلانیوردی:
« عثمانلیلق ، مشترك بر ملیتدر . عثمانلیلق نه یالکز تورکلك ،
نەده یالکز مسلمانلق دیمکدر . عثمانلی دولتنك ادارەسنده
یاشایان هر فرد (بلا تفریق جنس و مذهب) عثمانلی ملتنه
منسوبدر! » حالبوکه بوفکر، غیرملی تنظیمات معارفنك یتشدیردیکی
دماغلرده دوغمش بروهمدن ، برخام خیالدن عبارتدی. دیمی،

لسانی ، تربیه‌سی ، تاریخی ، حرثی ، مفاخری آیری اولان
فردلرك مجموعندن « مشترك برملیت » تشكیل ایتمك امكانی یوقدی.
«عثمانلیلق» حقیقتده دولتمزك نامندن باشقا برشیمیدی؟ آوستریاده
یاشایان آلمانلره « هابسبرغ ملتی ، آوستریا ملتی » دینه‌مزدی .
آلمان نره‌لی اولورسه اولسون ، هر یرده آلماندی، تورکجه قونوشان
بزلرده بش بیك سنه‌لك برتاریخك ، حق پك أکی براساطیرك
صاحبی اولان برملتدك . عثمانلی دولتنك مملكتنده ، قافقاسیاده،
آذربایجانده ، تورکستانده، بخاراده، کاشغرده، حاصلی نرده
یاشارسه‌ق یاشایالم ، ینه خالص مخلص تورکدك ... حالبوکه
« عثمانلیلق » کلمه‌سنه موهوم معنالر ویره‌ن منورلرك سیاسی
فکرلری ، اجتماعی غایه‌لریسه انسانك کوزلرندن یاش کتیره‌جك
درجه‌ده کولونجدی .

بو محترم أفندیلر ، بالقان محاربه‌سندن صوکراده حقیقتی
کوره‌میورلردی . ایشته او وقت بو کتابی یازدم . ایچنده‌کی
فکرلر صرف تنظیمات الهاملری اولدینی ایچون هر هانکی بر
ذاته عطف ایدرك شخصی « انموذج » لر چیزمکه چالیشمامشدم.
تورك کویلوسی « دیلی دیله اویان ، دینی دینه اویان ... »
دییه ملیتك حدودینی پك کوزه‌ل آکلارکن منور أفندیلر صرك
انقلاب اثناسنده نه دیله ، نه دینه اهمیت ویرمیورلردی .
نهایت ، ایشته زمان اونلره یامان بردرس ویردی . اون سنه
ایچنده هربری برعصره صیغمایه‌جق وقعه‌لر باشمزدن کچدی .
آرتق عمومیتله ملیتك قیمتی بیلندی . قونوشولان طبیعی
لسانه ، ملی ادبیاته ، ملی صنعته ، ملیت مفکوره‌سنه اهمیت
ویریلمکه باشلاندی . بو کون احتمال شو کتابده‌کی قهرمانلرك
سیاسی ادعالری ، بودالاجه حرکتلری مفرط بر « مبالغه »

لی کورونه‌جك ، فقط حالا ملیتپرورلك ، تورکجیلك علمدار
گچینه‌نلرك لسانده ادبیانده ، صنعتده ، سیاستده - پك آچیقجه
اعتراف ایده‌مدکلری - غایه‌لری نه‌در ؟ اگر وارسه هپ بو
بوش خولیالر دکلمی ؟

صاری یر ، ١٩١٨

ع . س .

اصحاب کهفمز

بر أرمنی کنجنك خاطره‌لری

١

یکی یوردمك

٣٠ آغستوس ١٩٠٨ مودا

شیمدی گزمکدن کلدم. ایچمده طاتلی بر سوینج وار. پنجره‌مه اوطوردم. قومشومز روبنیانلرك یشیل ایری پاپاغانی قفسه‌نك آصیلی دوردیغی بالقوندن بکا باقارق:

— هوسه‌غور، هوسه‌غور ...

دییه باغیرییور. باغچه‌نك کولکه‌لی طرفلرنده بر

بر ییوردم، ایشـته معلم باغداسریان ... شیشمان قومرال
بیقلی، قیرمزی یوزلی معصوم طورلی بر آدام.
دییورکه :

— چوجوقلرم، سز هر کون ده کیشه‌جکسکز.
هر کون سز بویورکن، دماغلریکز، فکرلریکزده
بویویه‌جك، هر کون فصیلته یاقلاشاجق، ادرا کسز
شعورسز کچن کونلریکز ایچین تأسفلر ایده‌جکسکز.
دوشـوندکلریکزی، دویدقلریکزی بش اون دقیقه‌یه
آجیابوب یازیکز. یارین یازدیغکزی او بر کون بیلمیه‌
جکسکز. بر سنه اول یازدیغکزی او بر سنه اوقورکن
نه قادار ده کیشـدیککزی آکلایارق حیرتلر ایچنـده
قالاجقسکز ...

اوچنجی صیرانك باشنده اوطوران هاییقیان کولو-
مسیور. قوجامان قافاسی صاللایارق « ئویله بوش شیلرله
اوغراشاجغمه فائده‌لی برشی اوقور اوکره‌نیرم » دییور.

زواللی دوستم هاییقیان! اووقت خوجاکك سوزینه
اینانوب عقلالاق ایتمه‌سه‌یدك بوکون عمربکك، روحکك
معنـالی ایزلری ألنده قالیر، اونلرك اوزرنده، نه‌قادار
فجیع اولسه‌ده اوزاقلاشیلدقجه داها زیاده سویلن اومعزز
ماضی‌یه‌دوغری کیدر، أکله‌نیر، طاتلی برذوق بولوردك...

شیمدی ایشته قلم الکده ، بویله دوشونیورسك !

شیمدی أوت ، قلم ألمده ، دوشونیورم. خاطرهم
ییرانمش، خیالم یورغون... قان لکه‌لریله. قلیج کولکه‌لریله
قازالان چوجوقلغمدن بری هر آن فکرم ، ده‌کیشدی.
اوقودیغم کتابلر ، بوزولان اعتقادلرم ، قارتلاشان
معصوملقلرم بو کونکی شخصیتمی دوغوردی. بو کونکی
کوزم دونی، حقیقته‌ای یاقین رنکلریله، کوره‌مز. بدبخت
اولدم . لاقید اولدم. مسعود اولدم، مأیوس اولدم .
امید واراولدم. موفق اولدم فکرلرم کبی حسلرمده‌ده،
طالعمده‌ده ثابتلك یوق. هر شی ده‌کیشیور. اکر حقیقتك
نه اولدیغنی بیلمه‌دن هر کون بیك دفعه سویله‌دیکمز
بو کلمه‌نك بر اصلی وارسه ، آرتق هیچ شبهه یوق که ،
ثابتلکده دکیل ، ده‌کیشیکلکده‌در . دنیاده ثابت نه
وار؟ حیات بر فورطونا که بزی نوکنه قاتمش ده‌کیشد-
یره‌رك سوروب کوتوردیور . بر دقیقه بر یرده ، بر
حالده دورامیورز . اولمایان شیده حقیقتمی اولور ؟
اولان متمادی ده‌کیشیکلکدر. بو کون ألمده بر روزنامه‌م
بولونسایدی بلکه حقیقتی اکلایابیله‌جکدم .
شمدن صوکراده بر چوق فکرلرم ، حسلرم ،
ده‌کیشه‌جك ، اونوتولاجق. اونلری خاطره‌مك، حسمك

نه‌قادار عثمانلیلغه مشتاق ، نه‌قادار صادق‌اولدقلرینی بارز برصورتده کوستردی. اسان مسئله‌سی ، سائر مسئله‌لری آچیلاجق مبعوثان مجلسنده ملت وکیللری عدالت داخلنده حل ایده‌جکلر ...

ایکی آی اول نه‌لر دوشونویوردم ؛ امین ایدم‌که تورکیا ، بوخاستا آدام آرتیق دوشدیکی اجل یاتاغندن قالقاماز. بوخاستایی بویله‌سورروندورمکدنسه زهرله‌یه‌رك جابوجاجق اجتنابی ممکن اولمایان مشئوم نتیجه‌یه کوتورمك ... أرمنستانده ، هیچ اولمازسه روس حمایه‌سنده بر مختاریت یاپمق ... کوردلرله شهرلرده اوطوران تورکلری برعصر ایچنده أرمنیله‌شدیره‌جك أسکی ارمنی ایمپراطورلغنك تملنی آتمق ...

واقعا ایده‌آللر «اولان» دکیل، «اولماسی‌ایستنیله‌ن» شیلردر. فقط آما مناسبتسز برخولیا ... نیچین هرملت آیری برزمزه ، آیری برحکومت‌یاپارق یاشاسین؟ ایشته برآراده،منفعت،قومشولق‌باغلریله پك‌اعلا اکلاشیورلر. امریقالیلر مسعود دکیلمی؟ بز نیچین عثمانلی‌اولمایالم؟ نیچین بواوتوز شوقادارمیلیوناق جمعیتی ییقالم ؟ منطقله منفعت بزی خولیاله مفکوره پیشنده قوشمقدن منع ایتمزمی ؟

حالا دوام ایدن آلقیشلر ، نمایشلر بنم منطقمده اساسلی برانقلاب وجوده کتیردی . شمدی پك واضح پك صحیح دوشونه‌بیلیورم . عثمانلی‌یم . عثمانلی قالاجغم . الوداع أی‌أسکی‌اختلالجی هاییقیان، الوداع‌سکا ...

۱۰ أيلول ۱۹۰۸ مودا ...

بن تنبلم ! ايشته قاچ كوندر وابورده ، يولده يازاجغم
شيلرى دوشونيور ، كندى كنديمه :

— بواقشام ...

ديبورم . آقشام صباحه براقيورم . صباحلايين ده
ايرتسى آقشامه ... مشروطيتك ، حريتك سرخوشلقلرى
كچدى . شيمدى هپمز سرسم كبى يز . مملكتك داخلى
قارما قاريشيق ! ايشلر پك اويله چابوجاق دوزه له جكه
بكزه ميور . واقعا مشروطيتى علناً ايستهمه ين يوق .
آما ييقيلان اسكى اداره نك انقاضى قورقونج برداغ كبى
حالا اوزريمزده دورويور ، طاتسز وقعه لر أكسيك
دكيل .

بشكطاشده براسلام‌باغچوانك قيزى بررومه قاچيور.
حريف قاراقوله شكايت ايديور. قيزله‌رومى‌طوتيورلر.
صوكرا خلق قاراقوله هجوم ايديور. قيزله رومى او
قادار دوكويورلركه روم ئولويور. رومك ئولوسنى
آلان روملر بك‌اوغلنده كزديرلر. تورلو تورلو نمايشلر
ياپديلر. بوعادى ضابطه مسئله‌سنه ملى برشكل ويرديلر.
بن نمايشجيلرك آراسنده‌يدم. بركون توركلردن انتقام
آلاجقلرينى هايقيريورلردى.

پطريقخانه‌لر «اسكى حقوقمز، اسكى امتيازلريمز»
ديه قيلدانمغه باشلاديلر. حالبوكه قانون اساسى بوتون
عثمانليلر ايچين «بر» دكيلمى؟ قانون اساسى قارشيسنده
خصوصى بر حقوق، خصوصى بر امتياز قاليرمى؟ هم
قالماسى معقولمى؟ منطيقمى؟ بونك ايچين برچوق مناقشه‌لر
ايتدم. اعتراف ايدرمكه توركلر پك صميمى! تنظيمات
قانون اساسى، عثمانليلق اوغورنده كندى مليتلرندن
وازكچيورلر. مكتبده اوقوتدقلرى كتابلرده، تاريخلرنده،
غزته‌لرنده حتى بر تك «تورك» كلمه‌سى آغزلرندن
قاچيرميورلر.

«بز عثمانليلر» هيمز قارداشز ديورلر، جامعلرك،
كليسه‌لرك ديشاريسنده هيچ بر آيريمز، غيريمز يوقدر.
هر شيئك فوقنده مقدس، عالى عثمانليلق واردر!»

بوفكره توركلردن هيچ مخالف يوق. عادتا عثمانليلق
اونلره منطق، مناقشه قبول ايتمز بر دين كبى اولمش.

روملی، آرناوودلر ، بلغارلر ، بعض ارمنیلر « عثمانلیلق
بزم ملیتلریمز ایچین بر تهلکه تشکیل ایدر. » دییورلر.
بن بو سوزی اوقادار دوغرو بولیورم، پطریقخانه‌لرك
آ کدیکی توخوم ... پاپاسلر سیاسی قاینا‌شمانك قوتلرینی
قیراجقندن قورقویورلر. مسئله‌یه اونلرك کوزیله باقیلیرسه
حقلری ده یوق دکیل ...

لاکین بوکون پاپاس عصرنده‌می یز... قانون اساسی
اولان مشروطی بر مملکتده «ملیت ، قومیت» تشکیلاتی
نه دیمکدر ؟

کانون ثانی ۱۹۰۹ مودا ...

صوئوق چوق . . . اودون ، کومور فیأتی پك
بهالی ! أونده پانسیون اوطوردیغم اختیار قادین :

— دنیانك صوکی !

دییور . عمرنده بو قادار صوئوق بو قادار بهالیلق
کورمه‌مش . البسه‌یله اودون پاراسی بودجه‌می
صارصدی . هر آی اوچیوز فرانقجغمی آییروب بانقایه
تسلیم ایده‌میورم ... ایشلر کساد ، کساد ، کساد ...
تجارت عالمیده ترك ایتمه‌رك سیاسیاته آتیلمغی جانم او
قادار ایستیورکه ! أوت بنم قانمده بر قورد وار. ارمنی
فرقه‌لرندن برینه داخل اولمغی دوشونیورم . فقط
اونلرك هیچ برینی قانون اساسی‌یه موافق بولمیورم .
زیرا « ملیت اساسلرینه مستند سیاسی فرقه‌لر » عثمانلی
قانون اساسیسنه مخالفدر. اتحاد ترقی‌یی دوشنیورم .
اوراسی‌ده بنم ایچین مجهول .... ایشیدیورم که اوروپالیلر
« کنج تورك » دیدکاری بو آداملره پان‌اسلامیزم کبی
املر عطف ایدییورلر. بکله‌مك ، عجله ایتمه‌مك لازم...
هله بر یاز کلسین ... باقالم نه اولاجق !

١٧ مايس ١٩٠٩ مودا . . .

يازى يازمقده اوقادار تنبلم كه ... سوزده حسلريمى،
خاطره‌لريمى كونى كونه يازاجقدم. نرده؟ اهمالجى بر تورك
كبى كندى كنديمى «ألم ديكميور.» ديه تسلى ايدييورم.
بو كون ايشته ايشم يوق، زورله ماصامك باشنه اوطورو-
يورم. كتابلرك غزته‌لرك آلتنده قايب اولان دفتريمى
بولويورم. درت آيدر نه‌لر اولدى، نه‌لر ... عادتا بر
تاريخ ... دوشمانمز قيرمزى سلطان دوريلدى. شيمدى
سلانيكده محبوس ... آرتيق ارتجاعك استبدادك كيرى
كلمك احتمالى يوق .

عصيانك بوتون صفحه‌لرنده حاضر بولوندم. بو ارتجاع
اصلا يكيلدكه قارشى ملى بر عصيان دكيلدى . استانبولك

بوتون عسكرلرى صانكه كنديلرينه « خيريستيانسكز »
ديه‌ن وارمش كبى مسلمان اولدقلرينى ادعا ايديورلردى.
شاپقاليلره ، خصوصيله اجنبيلره دوقونميورلر ، حتى
اونلره فضله احترام كوستريورلردى. كنج تورك ظن
ايتمه‌سينلر ديه بن ده شاپقا كيدم. بوتون دوستلرم ده شاپقا
كيديلر. شاپقا ايله اختلاجيلرك آراسنده سربستجه كزيله‌
بيليوردى. نه اكلنجه‌لى كونلردى ... حكومت فلان
هرشى سونمش ، عادتا تبخر ايتمش ، اوچمش كيتمشدى ،
عادى ، كوچوك چاروشلر پايتخته حكم ايديورلردى.
اك مشهورلرى حمدى چاووشدى. بو زواللى‌يى آصديلر.
قوتنك ، اقتدارينك اك شعشعه‌لى زماننده ارمنيجه بر
غزته‌نك مخابرى صفتيله كنديسيله ملاقات ايتمك ايسته‌دم.
طاش قيشلانك محتشم براوداسنده بنى قبول ايتدى. حالا
چاووش فورماسى طاشيوردى. بلنده پالاصقاسى آصيليدى.

— نه ايستيورسك ؟

ديدى. مخابر اولديغمى ، ارمنى ملتنك مرخص كبى
كنديسيله كوروشمك ايستديكمى سويله‌دم . وثيقه فلان
آرامادى . فقط اوطوتمادى ده ... آياقده قونوشدق :

— يكى نه صوراجقسك ، صور باقالم .

— اختلالدن مقصديكز نه‌در ؟

— شريعتى چيقارمق ...

— شريعت نه ديمكدر ؟ لطفاً بكا ايضاحات وير ير.
ميسكز. بزم ارمنيلرك بوخصوصده معلوماتى يوق .

— شریعتك نه دیمك اولدیغنی علما افندیلریمزدن كیت اوكره‌ن. بنم سكا اوكره‌تمك حدم دكیل. بلكه یا كلیش بر شی سویلرم‌ده كناهه كیره‌رم .

— شریعتی ناصل چیقاراجقسكز ؟

— نه‌قادار مكتبلی ضابط وارسه هپسنی ئولدوره‌جكز. ژون تورك دیدكاری دینسز حریفلری بر دانه قالمایجه‌یه قادار محو ایده‌جكز ...

هیهات ... بز ژون توركلرك تعصبندن ، اتحاد اسلام طرفداری اولدقلرندن نفرت‌ایده‌ر ، هرفرصتده كندیلرینه هجوم ایده‌رز . توركلرده اونلره « دینسز » دیرلر. اویله برتضادكه ... آما هانكیسی دوغرو...

— بك اعلا افندم ، سز توركمیسكز ؟

— خایر تورك فلان دكیلم ...

— آرناوودمیسكز ؟

— خایر ، هیچ بر شی دكیلم ...

— یا نه‌سكز ؟

— مسلمان ...

دینك باشقا ملیتك باشقا برشی اولدیغی بو چاووشه اكلانیلامازدی. آیریلدم ، دیشاری چیقدم. اوكیجه بك اوغلنده قالدم . كزدم . بوتون عموخانه‌لر ، میخانه‌لر اختلاجیلرله دولمشدی . هپسی ئوله‌جك درجه‌ده سرخوشدی . الفته‌لره صاریلیورلر :

— شریعت ایسته‌روك ...

دیيه آوازلری چیقدیغی قادار باغیریيورلردی .
دنیاده بو قادار مقصدسز، بو قادار ایده‌آلسز بر اختلال اولامازدی. حرکت اوردوسی کلنجه بر صابون کوپوکی کبی عصیانك روحی سوندی . قهرمانلر قویونلر کبی قیشلالرده طوتوله‌رق باغلاندی . روم ایلیده عسکری یوللرده چالیشدیرلق اوزره واپور واپور سلانیکه کوندریلدی. عبدالحمیدك حضورنده قبولی بك اسمنده بر قاپودانی پارچالایان بحریه‌لی نفرلر آصیلدی .

بر تورك ـ عثمانلی آرقاداشمله آصیلاجقلری کورمکه کیتدم . او کیجه سرکه‌جیده اوتلده یاتدق . صباحلین أرکندن دار اغاجلرینك قورولدیغی میدانه کلدك. داها کونش دوغمامشدی. حربیه‌نظارتی طرفندن بر کوروالتو قوپدی . محکوملری کتیره‌ن آرابه‌لر ایلرلیوردی . آصیلاجق اولانلر بوتون قوتلریله تکبیر کتیریيورلردی. اوراده‌کی ژاندارما ضابطی بزه دیدیکه :

— بونلر کوه‌زه‌لك یاپیيورلر. اوبرلری اوصلویدی. شیمدی درویش وحدتی تشویق ایدییور. ظن ایدییورکه تکبیر سسلرینی ایشیده‌ن خلق کلوب اونی ایپدن زورله قورتاراجق ...

صوڭ نفسنده بیله خلقی اختلاق تشویق ایتمکدن واز کچمه‌یه‌ن بو آدامی کورمك ایسته‌دم . آرقاداشمك طانیدیغی ضابطله برابر یانینه کیتدك . بو آتش یوزلی، فقط وحشی عزملی بر آدامدی . براز صارارمشدی .

اولماديغندن ارتجاع ، ظلمت ، جهـالت‌ده اوكا خوش
كليوردى .

وقعه‌لريمى يازييورم ؟... غزته‌لرك يازديغى شيلرى
يازمقده نه‌معنا وار ؟ بن كندى حسلريمى، انطباعلريمى
يازمق ايستركن خبرم‌اولمادن قالقيور ، وقعه‌نويس ملك
ايدييورم . نه ايسه ... ايشته او فورطوناده كچدى ...
شيمدى راحت كيى‌يز ... بوينه قابينالر ده‌كيشـيور .
وكلايه كنج كنج عنصرلر كيرييور ، طالعمز، توركيانك
طالعى تعين ايتمك اوزره... بن داهامسلكى تعيين‌ايتمدم.
أرمنى فرقه‌لرينـه‌مى كيده‌يم ! او وقت برمليتجى‌اولمايا-
جقمى‌يم ؟ حالبوكه بن عثمانليلغه اعتقاد ايدييور، اقتصاد
باغلرينك‌دين، تعصب، مليت‌باغلرندن داهاقوتلى‌اولديغنه
قانع بولونيورم .

۱۱ حزیران ۱۹۰۹ مودا ...

بوکون برتورکله قونوشدم. بنده چوق أیی برتأثیر براقدی . مطلقا آرامزده کچن لافلری یازمالی‌یم . بو ذاتك اسمی نیازی بك ... مشروطیتك اعلاننندن صوکرا اوروپادن کلمش . غایت شیقدی . باشنده فس اولماسا بر اوروپالیدن فرق اولونامایه جقدی. حقوق تحصیلنی پارسده بتیرمش ، برنجی درجه‌ده دیپلوما آلمشدی . مبعوث میزیقیانك أونده بکا تقدیم اولوندی. بحث پولتیقایه دونجه بن « اتحاد وترقی » حقنده‌کی شبهه‌لریمی سویله‌دم. کندیسی نه حکومت فرقه‌سندن، نه ده مخالف، «مستقلم»

خاستالقله ، حربله بر میلیوندن زیاده آنادوللو تورکك
یمنده ئولدیکنی روایت ایدرلر. موسیو ره‌نه‌پینون یالان
سویله‌مك ، بزه افترا ایتمك ایسته‌میور . اونك کندی
منطقی تورکلرك بویله یاپمسنی ، یعنی ایمپراطورلغك فنا ،
اوزاق یرلرینه غیر تورکلری کوندرمسنی قبول
ایدییوز. بزم‌ده بویله یاپدیغمزه حکم ایدییور. چونکه
فرانسه‌ده بر قاچ عنصر اولسه اونلر مطلقا ایللك پشین
فرانسزلری دوشونه‌جکلردر. کذالك بوعصرده اسلاو
اتحـادی ، جرمان اتحادی ، لاتین اتحـادی اوروپا
سیاستنك آنا خطلریدر. هپ بو اوچ ایده‌آل اطراقنده
اونلرك پولیتیقاسی ثابت ، متحول شکللر آلیر. بویله
ایده‌آللرك دوغدیغی محیطده انسانی ، نجیب بر سیاست
دوشونوله‌بیلیرمی ؟ آوروپالیلر هر ملتی کندیلری کبی
صانیورلر. تورکلرکده « تورکلك » دییه بر ملیتلری،
تاریخلری ، امللری اولدیغنه احتمال ویریورلر .
یاکلیورلر. چونکه حسلریله محا که ایدییورلر. بزه
دائر هیچ تدقیقات یاپمادن ، هیچ بر تورکك عقلندن
کچمه‌ین « پان تورکیزم » خیاللرینی اویدوروبورلر .
صوکرا سزك کبی ایچمزده یاشایان ، بزم ایچمزی
طیشمزی بیلن خریستیان وطنداشلریمزده اوروپا خیال
پرورلرینك دوزدوکاری بویالانلره اینانیورلر. وطنمزده،
یاشادیغمز مملکته کیم « تورکیا » دیر؟ یالکز اوروپالیلرله
اوروپا غزته‌لری بومعناسز اسمی چیقارمشدر. ایشته

تنظیمات معارفی میدانده ... هیچ بر مکتب کتابنده ، هیچ بر جغرافیا کتابنده « تورکیا » دیه بر مملکت اسمنه راست کلەجکسکز. اوروپای عثمانی ، اسیای عثمانی ، افریقای عثمانی » صوکرا هپسنه بردن « ممالك عثمانیه » دیرز . کندی تاریخلریکزی طبیعی بیلیرسکز . برده بزم مکتبلریمزده اوقوتدیغمز تاریخلره باقیکز . بر « تورك » کلمه‌سی بولامایاجقسکز . یوندن باشقا بزم تاریخلرمز بالخاصه تورکلك علیهنده ترتیب اولونمشدر . هلاکو، تیمورلنك کبی دنیانك اك بیوك جهانکیرلرینی صرف تورك اولدقلری ایچین، کفرلر . لعنتلرله تاریخلر- یمزده یاد ایدەرز. صوکرا سزار ، اسکندر ، ناپولیون حقنده تاریخلرمز احترامده قصور کوسترمزلر . حتی بونلر ایچین شاعرلریمزك بعضلری شعرلر بیله تنظیم ایتمشلردر. هله اسکندر ادبیاتمزده عادتا بر تلمیح اولمشدر . هر ملتك شاعرلری کندی ملیتلرینی ، تاریخلرینی ، عنعنەلرینی ترنم ایدەرلر. بزم شاعرلردن نه یکیسی، نه اسکیسی ، تورکلکه دائر بر کلمه یازمادقلری کبی کندی ملیتلرندن بحث ایجاب ایدنجه «اترا ـ ی ادراك» دیمشلردر. مملکتمزك صوك شاعری توفیق فکرت مشهوره رباب شکسته » سنده علاج ایچین اولسون بر « تورك » کلمه‌سی کچیرمه‌مشدر، محمد امین بك عثمانلیلرجه بر فانته‌زیستدن باشقا بر شی دکیلدر . ایشته کندی ملیتنی تاریخیله ، معارفیله، ادبیاتیله بو قادار انکار ایتمش بر ملت کندی ملیتی

اساسنه مستند بر «اتحاد» ایده‌آلی یاپابیلیرمی؟ اوروپالیلر
بزی تدقیق ایتمدکلرندن بویله برایده‌آلك وجودینه احتمال
ویره‌بیلیرلر !... آرامزده کیلر بوقادار صافلق کوسترمه‌
ملیدر. مملکتمزده «تورك، تورکلك، تورکیا، تورکیات»
کلمه‌لرینك مدلوللری اولمادیغی کبی «تورکجه» دییه‌ده بر
لسان یوقدر. بیلورسکزکه له‌نکوویستیك علمی
«هر لسان بر لساندر» دیر. بز عثمانلیلر بو قاعده‌یی
عصرلرجه اول بوزمشز. یکی صنعی برلسان یاراتمشز.
تورکجه صرفی، تورکجه نحوینی یالکز عوامله قادینلر
قوللانیرلر. متفکرلریمزك، عالملریمزك، ادیبلریمزك «اریجه
«عثمانلیجه» نامی تحتنده اوچ لسانك اتحادندن مرکب
بر تحریر لسانی واردر. بولسانده اوچ لسانك کلمه‌لری،
قاعده‌لری بولونور. واقعا هر لساندن هر لسانه کلمه‌لر
کچه‌بیلیر. مثلا انکلیزجه‌نك برچوق کلمه‌لری فرانسزجه‌در.
فقط انکلیزله‌شمش، انکلیزجه قاعده‌لرینه تابع اولمشلردر.
عثمانلیجه‌ده ایسه عکسی... عربجه کلمه‌لری عربجه، عجمجه
کلمه‌لر عجمجه قالمشلردر. عوام، قادینلر بونلرك
تلفظلرینی بوزارق تورکجه‌نك سلیقه‌سنه، تجویدینه کوره
ده‌کیشدیردکجه «غلط» نامی تحتنده همان عثمانلی عالملری
تصحیح ایده‌رلر. صوکرا دنیانك هیچ برلسانده اولمایان
برحادثه... عثمانلیجه‌یه، عربجه، عجمجه قاعده‌لر اداتلرده
کیرمشدر، «برلسانه طبیعته مخالف» یابانجی لسانلردن
آلنما صرف، نحو قاعده‌لری قونولاماز. چونکه لسانلر

بر (مؤسسه) اولدیغندن ده کیشدیریله‌مز» دینلرك یالانلری
میدانه چیقمشدر. تورکجه‌نك اساسنده «مذکرلك مؤنثلك»
یوقکن عربجه‌نك بوتون مذکر، مؤنثلك قاعده‌لرینی ،
تطابقلرینی عجمجه‌نك ترکیب قاعده‌لرینی ، اداتلرینی قبول
ایتمشز. هرنه‌قدر کویلولرله عوام، داهادوغروسی خلق
بوصنعی ، بوزنکین لسانی قبول ایتمه‌مشلرسه‌ده شاعرلر ،
ادیبلر، حکومت بوموضوع «عثمانلیجه» لسانی یازمشلر،
قونوشمشلردر. کنج ادیبلریمز لسانی داها زیاده مغلقلا-
شدیریبورلر ، بو خصوصده فکرتك ، فائق عالینك ،
سلیمان نظیفك، بالخاصه حسین دانشك بویوك خدمتلری
سبقت ایتمشدر . عثمانلیجه ، ایلاك واضعلرینك ، اسکی
شاعرلرك، ترکیسینك لسانه دوغرو یاقلاشمغه باشلامشدر.
ادبیاتده براز دهافعالیت اولسه برقاچ سنه‌یه قادار، ناصیلسه
قالان تورکجه کلمه‌لر ، صفتلر ، فعللرده تحریر لساننده
قالدیریلاجق ... «اتحاد» ایچین برنجی واسطه لساندر.
کندی لسانی بویله ئوندورمکه ، قطعیاً ملی ادبیاتی
سطرلره چیرمه‌مکه عهد ایتمش بر ملت ناصل اولورده
ملتداشلریله برلشه‌بیلیر؟ عثمانلیلر «ممالك عثمانیه» نك
خارجنده‌کی تورکلری آصلا طانیمازلر . اونلرله هیچ
بر مناسبتلری یوقدر. هم اولامازده ... آرتیق سویله‌یکز
«تورکیزم» افتراسی قادار بودالاجه بر افترا اولورمی؟
بعض سیاسی فرقه‌لرك تورکجیلك کبی اساسسز بر
ایده‌آلی اولسه بیله عثمانلی حکومتی دائما عثمانلی قالاجق،

« عثمانلیلق » خارجنده خصوصی برملیت طانیمایاجقدر. عثمانلیلق سیاسی بر ملیتدر. تاریخله، عنعنه ایله هیچ مناسبتی یوقدر. تنظیمات ایله برابر تأسیس ایدیلمشدر. بو واقع، بو تاریخسز ملیت صوك درجه ترقی‌یه، انکشافه مساعددر ... مختلط عنصرلردن بر ملیت ... زمان، مشروطیت بو حادثه‌یی دوغوراجق، تاریخسز اولونجه طبیعی تعصبسز قالاجق اولان بوعثمانلی ملیتی یاریم عصر ایچنده دیو آدیملریله تعالی‌یه، ترقی‌یه یوکسه‌له‌جکدر. شرقده هنوز هرشی حکومتده‌در. باب‌عالینك تأسس ایتمش روحی اویله قوی، اویله دینجدرکه، ایشته سزی تأمین ایدییورم، نه اتحاد اسلامجیلرك، نه تورکجیلرك هیچ بر ایده آلی اورایه حلول ایده‌مز. عثمانلی حکومتنك شعاری : « بلا تفریق جنس ومذهب » ترکیبنك ایچنده‌در. هله بر تورك آصلا بر ردم، بر ارمنی، برآرناوود، بر بولغار، الخ ... کبی تاریخی ملیتی نامنه أك کوچوك بر حق بیله ادعا ایده‌مز. « تورك » لفظی قانونلردن، تاریخلردن، جغرافیالردن، حتی بوتون دماغلردن سیلنمشدر. عثمانلی، عثمانلی، عثمانلی ... حکومتك یورودیکی بوغایه اوقادار نجیب اوقادار انسانیدرکه بونی آکلامق ایچین تنظیماتك انسانیتجی ذهنیتنی آراشدیرمق ایستر. تنظیماتده تاریخ، کین، غرض، ملیت یوقدر. اکر حقیقی عثمانلیلق تأسس ایتسه دنیانك جنتی وطنمز اولور. امابوکا یالکز باب‌عالینك عنعنه‌سی موفق اوله‌ماز.

.... نیازی بك ایکی ساعت سویله‌دی . عثمانلیلغك قیمتنی آکلادرکبی اولدم. تورکلر حقیقتهً ملیت ادعاسنده دکیلدیلر . دینی تعصبلری معارف ایلرله‌نجه ، یعنی ترقی باشلار باشلاماز اوچوب کیده‌جکدی. بوکورولیوردی. هم بو نه عالیجنابلقدی ؟ تاریخندن ، عنعنه‌سندن واز کچمك !... شمدی خاطرلایوردم . سوزده تورکلرك ایچنده أك دەموقرات ، أك میلیتپرور اولان احمد مدحت بیله مشروطیتك ایلك کونلرنده نشر ایتدیکی برمقاله‌ده پادشاهلك خاندانندن باشقا تورکیاده هیچ بر تورك عائله بولونمادیغنی یازییوردی .

نه تضاد یاربی ! حالبوکه بز کوردلرك بیله ارمنی اولدقلرینی ادعا ایده‌رز .

۱۵ تموز ۱۹۰۹ ، مودا ...

بو کون واپورده نیازی بکه راست کلدم . ینه قونوشدق . بو آدام بکا « عثمانلیلق » آبده‌سنك یکانه صنعتکاری کبی عالی ، معصوم ، نجیب کورونیور . هله فرانسزجه قونوشورکن اوقادار نازك ، اوقادار کبارکه ... آه بوقابا تورکجه اونك آغزینه یاراشمایور . بکا :

— یاقینده بر جمعیت تشکیل ایدییورز ، دیدی ، « بلا تفریق جنس ومذهب » هرکس کیره بیله جك .

— سیاسی بر جمعیتمی ؟

دیه صوردم :

— اولا علمی ، اجتماعی ... صوکرا ، یعنی تکاملندن صوکرا سیاسی ...

کولدم ، ایشته تورکیاده‌ده مختلف جریانلر باشلامق اوزره‌یدی . تکرار صوردم :

— غایه‌کز نه اوله‌جق افندم ؟

— عثمانلیلق ...

— عثمانلیلق اولان برشی... واراولان برشی ناصیل برغایه ، برهدف اولابیلیر .

سیاه کوزلری پارلایور ، یوزنده محزون ، فقط قطعی برعزمك عکسی کولکه‌له‌نیوردی .

— موجود « عثمانلیلق » یالاندن باشقا برشی دکیلدر، دیدی ، روملرك پطریقخانه‌سی وار، آیری لسانی وار، آیری مکتبلری وار . أرمنیلرك کذا . بولغارلرك کذا. صربلرك کذا . عربلرك کذا . آرناوودلرك ، سائر عثمانلیلرك‌ده اویله ... اوحالده نره‌ده حقیقی ، « بر » ، « یکپاره ، یکوجود » عثمانلیلق ؟ باب عالی بو آیریلغی انکار ایدییور . آما کورن بر کوزدن بو حقیقت صاقلانیلاماز . تنظیماتك یاراتمق ایسته‌دیکی « عثمانلیلق » داها دوغمامشدر .

— فقط او ناصل دوغابیلیر ؟

دیه صوردم .

— بوتون عنصرلری قایناشدیروب برله‌شدیرمه ایله ...

— بونی ممکنمی ظن ایدییورسکز ؟

— تماميله ...

منسوب اولدقلری تورك ملیتنی توركلره اونوتدوردیلر .
«تورك» كلمه‌سنی تاریخلرندن ، ادبیاتلرندن ، «توركیا»
كلمه‌سنی جغرافیادن قالدیردیلر . ایشته موفق اولدیلر .
دیمك بر ملت كندی مؤسساتنی ، عنعناتنی ، لسانی ،
حتی ملیتنك اسمنی بیله اونوتابیلیرمش . نته‌كیم حمدی
چاووش بكا «تورك اولمایوب مسلمان اولدیغنی» سویلمشدی .
توركلر حاكم ایكن بویله ملیتلرینی ترك ایدوب موضوع ،
واقع «عثمانلیلق» ملیتنی قبول ایتدكلری ، هم ایچلرندن
هنوز كیمسه بوكا اعتراض ایتمدیكی حالده دیگر ملتلر
نچین اونلری تقلیددن گیری قالسینلر ؟...

دوشونیورم . بونه توحاف اولاجق ! فقط بوعینی
زمانده نه‌انسانی ، نه‌مدنی ، نه‌معاصر برملیت اولاجق ؟
یكی برلسانله ، یكی براخلاقله ، یكی برغایه ایله ، یكی بر
دین ایله ، یكی برتربیه‌ایله یوكسه‌له‌جك اولان یكی «عثمانلی»
ملیتی احتمال ارضده عمومی مشترك انسانیت دینك
واضعی كبی سعادت ، تعالی مشعله‌لری طوتوشدیراجق .
دوشونیورم ... «آه ، بو خیال حقیقت اولسه ...»
دییوردم .

۱۸ آغستوس ۱۹۰۹ مودا ...

هوا اوقادار صیجاقکه ... باشم آغریبور. عینی زمانده دهشتلی بر نزله‌نك كورونمه‌ز كمللری آلتنده نفس آلامیورم . شیمدی نیازی بکدن بر مکتوب آلدم . فکرلرم قارما قاریشیق ! بوغوجی برقرارسزلق بحرانی کچیریبورم . عجبا بنده ملیتپرور ، بنده خبرم اولمادن محدود بر آدام ، بویوك انسانیت فکرینی احاطه‌دن عاجز بر شوومی‌یم ؟

بومکتوبك اصلنی صاقلایاجغم. شاید قایب ایده‌رسه‌م دیه بورایه‌ده قوبیا ایدییورم :

١٧ آغستوس ٩ ١٩ ، يانقالى

« عزيزم موسيو هايقيان ،

« كچن آى واپورده سزه بحث ايتمش اولديغم جمعيتى تشكيل ايتدك . قلوبمزده آچيلدى . حكومت ايستەديكمز مساعدەيى هيچ كچيكدير مەدى ، ويردى . پروغرامز ، اساسلريمز باب عالينك بوتون مقاومتلره رغماً تعقيب ايتمك ايستەمەسى لازمكلەن غايەيه چوق موافقدى . أوت يينه بلا تفريق جنس ومذهب ... حكومتە ويرديكمز بياننامەده شونلرى يازدق :

١ — « عثمانلى قاينـاشما » قلوبنه « بلا تفريق جنس و مذهب » هر عثمانلى كيرەجك .

٢ — عثمانلى نامى آلتنده طوپلانان مليتلره عمومى ، مشترك برتربيه ويريلەجك ، توركلك كبى سائر عنصر ومليت حسلرى ياواش ياواش ابطال اولوناجق .

٣ — « عثمانلى » وطننك برلكى تأمين ، يكى بر « عثمانلى » وطنيلكى احداث ايديلەجك .

٤ — بوتون عثمانليلره عمومى ، مشترك برلسان اوكرەتيلەجك ، بو عمومى عثمانلى لسانى عثمانلى معارفنك ، ادبياتنك ، علمنك لسانى صاييلاجق .

٥ — مكتبلرده عثمانليلق خارجنده هيچ بر قوميته ، مليته قيمت ويريلمەيەجك . عثمانلى مملكتى چوجوقلرى كندى أسكى مليتلرينك قوميتلرينك تاريخرينى ، ادبياتريني اوكرەنميەجكلر .

٦ — قلوبمزك غايەسنه وصول ايچين غزتەلر ، رسالەلر چيقاراجق ، قونفرانسلر ويرەجك . الك آديم اولارق « اذابهٔ عناصر » شعبەلرى آچاق خلق آراسنده‌كى متقابل دينى تعصبلرك ، ملى اشتباقرك سوندورلمسنه چاليشيلاجق . .

فقط بو اساسلر اوزرنده يوريمك دكيل ، حتى بونلره ياقلاشمق ايچين چوق بويوك غيرتلر ايستيور . شيمدى ايده‌آل زى علم ، فن نقطەسندن تدقيق ايله حركته باشلاياحغز . قلوبمزك اداره هيئتى ، علمى انجمننده يالكز تورك عثمانليلردن دكيل ،

روم، یاهودی ، لەوانتەن ، عرب ، بولغارده وار. بن اداره هیئتنه، انجمنه أرمنی اولارق سزك کیرمه‌کزی آرزو ایدیورم. آرقداشلرمه فکرمی سویله‌دم . سزك کوردیکز عالی تحصیل یاربنکی مشترك انسانیته برنمونه اولاجق . «عثمانیلق» ایده‌آلنی ناصیل نجیب بولدوغکزی آکلاتدم. آرقداشلرمزك ایچنده هیچ مجهول کیمسه یوقدر . ناموسلرینی ، عرفانلرینی بوتون عثمانلی مملکتی طانیر ، سزده طانیرسکز . باقکز :

دیباماندیس افندی
نیکفور آنکلەف افندی .
نیقولاویچ افندی .
فراشارلی نادر بك .
موئیز یوری افندی .
صالح العینی افندی .
جاسم الکردی بك .
لوئی دوران بك .
سعدالله بهجت بك .
حسن رودی بك .
شاعر صاعد بك .
جلیل منم بك .
خوجا یای افندی .
دوقتور اثرالله ناطق بك .

بویوك املمزك انتشارینه اشتراك ایستیورسه‌کز ایکی سطرله موافقتکزی یازیکز . اوکمزده بازار ایرتسی کونی سلیمانیه جاده‌سنده‌کی «١٠» نومرولی لوء ه تشریف بیوریکز.

باقی امید ...
«عثمانلی قاپاشما» قلوبی
مونت کاتبی

یازدی

نه یازسه‌م ! أوتمی ؟ خایرمی ؟ ... بو کون عقلم باشمده دکیل . راحتسزم براز دوشونه‌یم . ذاتاً همه‌ن موافقت هوبالق اولمازمی ؟

٢٠ آغستوس ١٩٠٩ مودا ...

راحتسزلغم دوام ایدییور . نزله ظن ایتدیکم شی
کوتو بر « قورباتور ... » مش . بو صیجاقده نرده
صوئوق المشم؟... عقلم ایرمیور. یارین برازقالقابیله جکم.
دوقتور :

— یات ، هیچ دیشاری چیقما ...

دییور . بو اونلرك عادتیدر . أیی اولورسه‌م نه‌یه
محبوس قالایم؟ ذاتاً بازار ایرتسنه أنجه وار . نیازی

بکا شیمدی جواب یازدم . « عثمانلی قایناشما » قلوبنه
کیره‌جکم . ایکی اوچ کون نافله دوشوندم. بویله بر قلوبه
کیرمکده هیچ بر محذور یوق . لاکین بزده « وهم »
بر علت ، خایر ایکنجی بر طبیعت اولمش . حالا کندی
ملیتلرینی چوقدن ترك ایتمش اولان زاواللی تورکلردن
چکینمك .... بو حقیقة معناسز ... هم بو قلوبده تورك
اولمایان یالکز بنمی‌یم ؟ روم ، آرناوود ، صرب ، عرب
حاصلی هر ملتدن وار . بنم ملیتم تهلکه‌یه اوغرارسه
اونلرك‌کی ده اوغرار ...

١ أیلول ١٩٠٩ ، مودا ...

داها أبی اولامادم. «عثمانلی قایناشما» قلوبی اعضالرندن
نه‌قادار تورك وارسه هپسی مکتوبله خاطرمی صوردیلر.
دیکر قوملردن اولان اعضالر هیچ آلدیرمیورلر .

٢ تشرین اول ١٩٠٩ مودا ...

بوكون قلوبه كیتدم . بنی حرارتله قبول ایتدیلر . بنا غایت بویوكدی. اشیا پك محتشمدی. تلوبك مصرفنی تورك اعضالر عهده‌لرینه آلمشلر. نیازی بك غالبا چوق زنكین . اجتماع صالونی كوچوك بر سرای دیوانه بكزیوردی. اوشاقلرك هپسی رسمی البسه‌لر كیمشلردی.

اجتماع حقیقةً علمی ایدی . « اجتماعی مؤسسه‌لر كندی كندینه‌می تأسس ایدر ، یوقسه تأسیسمی ایدیلیر؟» مسئله‌سی موضوع ایدی . هركس سویله‌دی . حقیقةً اعضا شمدی‌یه قادار كوردیكم آدملرك اڭ مكمللری...

مناقشه‌دن بر نتیجه چیقمادی ، داغیلدق . رئیسی صاعد بك.. بوچوق ده كزلی بر آدام؛ حقیقةً شعاری:

ملتم قوع بشردر ، وطنم روی زمین
اولان بر عالم ...

۷ مارت ۱۹۱۰ . مودا ...

آلتی آی نه‌چابوق کچمش ... بنم ایشلرم بوزولمغه
باشلادی « عثمانلی قایناشما » قلوبنه منسوبیتمی بزمکیلردن
کیمسه‌نك دویدیغی یوق ... چونکه بز هیچ کورولتو
یاپمیورز. هنوز نه‌غزته، نه‌رساله نشر ایتدك . مذا کره‌-
لریمزدن دائما ثابت بر نتیجه چیقمایور . باشلادیغمز
ایش اوقادار بویوك ، اوقادار مشکل‌که کندم ایچنده
اولماسه‌م . « بو آنجاق برخیالدر » دییه‌جکم .
فقط نیازی بکك بر سوزی هیچ قولاغمدن چیقمایور :

اولماز اولماز ، دیمه ، اولماز اولماز
کوزه‌لم عالم امکاندر بو ...

۱۱ مایس ۱۹۱۰ . مودا ...

آه کوزەل استانبول ... آرتق سـکا وداع ایتمك
ایجاب ایدییور . بر هفتەیە قادار مارسیلیایە کیدییورم .
سکسەن لیرا معاش .... طوراقیان قونپانیەسنك وکیلی
اولدم . نیازی بك حرکتمی ایشیتدیکی وقت :

— بز سکا بومعاشی ویریرز ، قال ...

دیدی . حقیقةً نەغریب ، فقط نەزەنکین آدم ...
قبول ایتمەدم . مأیوس اولدی . هیچ اولمازسـە مخابر
اعضا اولمامی رجا ایتدی .

شیمدی‌یەقادار اوروپادە یاشامامشدم . باقالم اوحیات
ناصیل ؟ .. مع هذا بواودامی براقمایاجغم . هر فرصتدە
قوشاجق ، ینە بومنظرەیە ، بو سکون ، بوشعر ایچندە
اویویان فەرە قاووشاجغم .

[illegible]

٢

صوکنجی اولان

ایک تشبث

٢٣ نیسان ١٩١٢ مودا ...

دون استانبوله کلدم. دوغرو اودامه قوشدم. آه
ایشته ینه یاز... روپدیالرك باغچه‌سی ینه چیچك ایچنده...
سیاسیات پاطلامش بر اغم ایکره نجلیکله مملکتك هر
طرفنی صارمش ... قاپلامش، صانکه ایکی سنه کچمه‌مش.
بن، دون بورومه کیتمشم. برصباح یدی و بوریله اودامه
کلمشم ... اوت حیات، رؤیادن باشقا بر شی دکیل.
کتابلریمی دوزه‌لتدم. قولتوغمی ینه پنجره‌نك یانینه چکدم.

طیبق أسکیسی کبی ... شیمدی ایکی سنه کیری‌یه دونمشم، ایکی یاش داها قازانمشم صانیورم ...

بو توخاف ، بو معصوم جسله دفتریمی بولدم . یازدیغم یکرمی اوتوز صحیفه‌یی اوقادار لذتله اوقودمکه ... نیچین هر کون یازمامشم ... یازیق ، یازیلمایان کونلرم ، وقعه‌لرم ماضینك ایچنده قایب اولمش . حالبوکه ایشته یازدقلرم ... اونلردیب‌دیری دورویور. اوقودقجه‌تکرار یاشایورم ...

عجبا « عثمانلی قایناشما » قلوبی‌ده دورویورمی ؟..
کیتسه‌م نیازی بکی کورسه‌م ...

یوزغونمی‌یم ؟ بر تورك کبی که‌رینیور : « یارین انشاالله ... » دییورم. فقط عجله‌سی‌نه ؟ یاواش یاواش... تورکیانك حیاتنده‌کی شعار « یاواش یاواش » در .
شیمدی چیقایم ، ایکی سنه‌در کورمدیکم آیدینلق سوقاقلری ، رؤیالی ساحللری کزه‌یم . طاتلی، سرین روز کارلری قوقلایایم .

۲۸ نیسان ۱۹۱۲ مودا

دون قلوبه کیتدم . مذاکره‌یه داخل اولدم. ایکی سنه‌در اعضا ییرمی دفعه اجتماع ایتمش . هیچ بر مثبت نتیجه چیقارمامشلر. کاتب عمومی نیازی بك :

— شیمدن صوکرا آیده ایکی دفعه طوپلاناجغز .

دییور. نم آرتق استانبولده قالاجغمدن، مارسیلیایه کیتمیه‌جکمدن چوق ممنون ... انجمن اوداسنده کندیسیله اوزون اوزادی‌یه قونوشدم . ایلك اجتماعده قطعی پروغرامك قرارلاشدیرلمسی لازمش ... اولا لسان مسئله‌سی ... لسان ایچین ایکی سنه‌در سوز سویلنمش . کندیسی « أسپرانتو » لسانك قبولنه متمایل ... اعضادن بعضلری لاتین لسانی ایستیورلرمش .

۲٤ مایس ۱۹۱۲ مودا

دون دیبامانديس ايله كوروشدم. توقاتليانده بر آرقاداشنی بكلیوردی. « عثمانلی قایناشما » سنك لسانی « أسپرانتو » اولورسه بونی هپسنك قبول ايدوب ايدهمیهجكلرینی صوردم، كولدی :

— توركلرك ذاتاً لسانلری یوق، دیدی، اونلر بلكه قبول ايدهبيليرلر. فقط روملرك بش اون بيك سنهلك مكمل لسانلری ، ادبیاتلری وار .

هيچ ارمنيلر أرمنيجهيی براقیرلرمی ! بن ده بونی دوشوندم ،

۳۰ حزيران ۱۹۱۲ مودا

بن انجمنه‌ده دوام ایدییورم. شیمدی فرقه واردم. اجتماعلرده عرب ، روم ، آرناوود، صرب ، بولغار ، اولاح ، یاهودی ، اعضالر بولونمیورلر. بز سکسز کیشی ایله مذاکره‌لریمزی یاپیورز. تورك اعضالرله ... بن‌ده آرتیق بو قاینامش « یکپاره ، یکوجود » عثمانلیلق ایده‌آلنك حقیقتـدن چوق ، آما پك چوق اوزاق بر خیـال اولدیغنه قائل اولدم. اعضـانك یاواش یاواش قاچیشمالرینه سـبب نیازی بکله صاعد بکك عامی نظریه‌لری اولدی. بو ذاتلر دییورلرکه :

« عثمانلیلق ایچنده آیری آیری جماعتلر وار . بو جماعتلر فردلرینك آرزولرینی یوتارق قومی اراده‌لر دوغورمش ، عثمانلیلغی قایناشدیرمق ایچین فردلری جماعتلرندن آییرمق لازم . فرد جماعتندن آیریلیر ، یعنی اراده‌سز قالیرسه او وقت اوکا یالکز کندی « ارزو » سی حکم اولور ؟ فرد منفعتندن باشقا بر شی دوشونمز . بویله یالکز کندی ارزولری ، یالکز کندی منفعتلریله یاشایان فردلر اقتصاد باغلریله طوپلانیر ، عثمانلیلغی تشکیل ایده‌رلر . اونك ایچین ایلك هجوم اولوناجق نقطه‌لر جماعت مؤسسه‌سنك دیره‌کلری اولان ملیت ، دین ، اخلاقدر . بو دیره‌کلر ییقیلنجه فردلر کندی عضوی آرزولریله قارشی قارشی‌یه قالاجقلر ... »

منسوب اولدقلری جماعتلردن آیریلمق غیر تورك اعضالردن هیچ برینك ایشنه کلمه‌دی . قلوبه اوغراماز اولدیلر . بن اصرار ایدییوم . مذاکره‌لری هیچ قاچیرمیورم . بوتون قرارلرده امضام وار .

کورویورمکه بو تورکلر ناموسسز آداملر دکیل . فقط هپسی ایده اولوغ ... « عثمانلیلق » وهمی اونلرك بوتون منطقلرینی ، مخاکمه‌لرینی اویوتمش .

۰۵ تموز ۱۹۱۲ مودا

ایکی سنه اولکی فکرلرم بوکون تماميله ده‌کیشمش بولونيور. دون دفتریمك باش طرفلرینی اوقودم. آمان یاربی ! بن ، دیقران هاییقیان ، باباسی أرمنی ملیتنك باشـدن جانلانماسی ایچین آلەولەنن اختلالده عامللك ایده‌رکن ئولدورولەلن ئوکسـوز ، بر آن ، عثمانلیغه ایناغمشم ها ...

« عثمانلیق » نه در ؟ قایناشما فلونی بونك معناسـنی بکا اوکرتدی :

۱ — عثمانلی نامی آلتنده یاشـایاجق تورك مورك هانکی ملتدن اولورسه اولسون ، ملتلر، کندی ملیتلرندن واز کچه‌جکلر .

۲ — دینلرندن ، مؤسسه‌لرندن ، اسـانلرندن ، یاواش یاواش آیریلاجقلر .

٣ — جماعتلر ينك الهـام ايتديكى « اراده » لرى صنعى بر نسيان ايله اونوتاراق يالكز فردى ، يالكز شخصى، عضوى « ارزولريله » ياشاياجقلر .

٤ — «عثمانلى» نامى تحتنده برلشه‌رك يكى، تاريخسز برمليت حصوله كتيره‌جكلر .

بونلرك هپسى اوقادار بوش ، اوقادار امكانسز شيلر كه! «عثمانلى‌ـقايناشما» قلوبى اعضالرينك ناصيل بويله چوجوقجه برفكره قاندقلرينه شاشيورم. بو آداملر يالكز منطقلريله ايش ياپمق ايستيورلر . بيلميورلركه تاريخده، اجتماعياتده منطق ايش كورومز. طپقى فرانسز انقلابجيلرى كبى دوشونيورلر . اونلرده منطقله برشى ياپيورز ظن ايتمشلر ، دينلرينى ، تاريخلرينى، حتى سنه‌لرك اسملرينى بيله‌ده كيشديرمشلردى. چوق سورمه‌دى، منطقلرى‌ده، كنديلرى‌ده پريشان اولديلر. اونلرك غايه‌سى « انسانيت » ايدى . « عثمانلى ـ قايناشما » قلوبنك اعضالرنده‌كى ايده‌آلده آشـاغى يوقارى يه « انسانيت » فكرى ... توركياده‌كى عنصرلرده ، فردلرى بربرينه ـ شـخصى منفعتـلك پك فوقنده قدسى بر احتراص ايله ـ دوشمان ايدن جماعت روحلرينى ئولدورمك .. خصوصى موضعى، جغرافى بربين المليت تأسيس ايتمك ...

يارين ينه اجتماع وار . بن بو سـفر براز اونلرى خبرپالامق ايستيورم .

۲۸ تموز ۱۹۱۲ مودا

اولکی کون هوا براز باغمورلو ایدی. قلوبك اجتماع صالوننده هپسنی حاضر بولدم. هپسی دینجه ، یالکز تورکلری دیمك ایستیوردم. آیلر وارکه نه دیاماندیس ، نه آنکه‌لوف ، نه نیقولاویخ ، نه‌ده دیکرلری قلوبه اوغرامیور.

روزنامه‌ده لسان مسئله‌سی واردی.

دوقتور اژالله ناطق لاتینجه ایله عبرانیجه‌دن برینك قبولنی تکلیف ایدیوردی. بالخاصه:

- عبرانیجه ، اك مکمل لساندر!

دییوردی. لاتینجه‌یی حسن‌رودی بك ایستیوردی. بونك کوزلکلی کنج بر بك ... غایت شیق ، دیکر

اونلر عثمانلیلغی تشکیل ایدن بوتون قوملرك لسانلرندن ده
کلمه‌لر ، قاعده‌لر آلنمسنی ایستیورلردی . دوقتور اثر الله
ناطق تورکیانك اك عالمی، أك بویوك فیلسوفی اولمق اوزره
طانیلیر . حتی بر عثمانلی اقاده‌میسی آچیلسا مطلقا او
رئیسی اولاجق . شیمدی اوده تورکیاده بوتون ملتلرك
لسانلرندن مرکب بر عثمانلیجه تأسیس ایدلمسنی ترجیح
ایدییور ،

— ذاتاً تورکلرك لسانی یوقدر . اونلرك قاموسلری
عربجه ، عجمجه‌در . ایجاب ایدن کلمه‌لری اصطلاحلری
هپ بوعرب ، عجم قاموسلرندن آلیرلر .

دییوردی . حتی داها ایلری کیدییوردی : مادامکه
عثمانلیجه‌باشدن‌تنظیم اولوناجق؛ روجه‌دن،بولغارجه‌دن،
صربجه‌دن ، آرناوودجه‌دن ، اولاجه‌دن ، ارمنیجه‌دن
کلمه‌لر ، هم بالخاصه صرف نحو قاعده‌لری آلیناجقدی ،
بو لسانه‌داها عمومی برماهیت‌ویرمك ایچین ندا حرفلرینی
انکلیزجه‌دن ، حرف جرلری آلمانجه‌دن ، رَسمی ،
خصوصی القابلری فرانسزجه‌دن اقتباس ایتملیدی .

بن أرمنیجه‌یه دائر برچوق تفصیلات ویردم .

دوقتور اثرالله ناطق بویله عمومی ، عالی ، مکمل
برعثمانلیجه‌نك بوتون‌دنیا طرفندن بیله قبول اولوناجغنی
سویله‌دی .

صوکرا بن اعتراض ایتدم :

« لسانلر تأسیس اولونماز ، هر مؤسسه کبی کندی

کندینه تأسس ایده‌ر. اجتماعیاتك بو حقیقتنی قبول ایتمه‌یه‌نلر
بر چوق دفعه‌لر آلدانمشلردر . هیچ صنعی ، موضوع
بر لسان یاشامامشدر ، یاشامازده ... ایشته نته‌کیم ۱۸۸۰
سنه‌سنده ایجاد اولونان « وولاپوق » لسانی اولا أپجه
اهمیت قازاندی. لاکین بو چیچی بر مودا ایدی. چونکه
برلسان یعنی بر مؤسسه تأسیس اولونامازدی . اون سنه
ایچنده ایکیوز سکسه‌ن قلوبی اولان بولسانك بیرمی بش
دانه‌ده غزته‌سی واردی. یالکز پارسده اون درت دانه
« وولاپوق » درسخانه‌سی آچیلمشدی. بویوك مغازه‌لر
مأمورلری ایچین بو لسانی قبول ایتمك اوزره ایدی .
نه‌اولدی؟ بردنبره بولسان اوقادار چابوق قایب اولدی که
بو کون بوتون دنیاده « وولاپوق » جه بیلن بر آدامه
راست کلمك احتمالی یوقدر. صوکرا أسپرانتو چیقدی.
اوده شیمدی یاواش یاواش سونویور ، یرینی ایدو ydo
لسانه براقیور. اوده یاشامایاجق، مطلقا بوله‌جك. حالبوکه
أرمنیجه ... اصل ممالك عثمانیه‌نك لسانی بودر. چونکه
تورکیانك دیشاریسنده أرمنیجه قونوشان طوپلو بر ملت،
بر دولت یوقدر. حال بوکه یونانستان رومجه قونوشور ،
مصر عربجه قونوشور. بولغارستان بولغارجه، صربستان
صربجه ، رومانیا اولاحجه ، اسپانیا یاهودیجه ، کاشغر ،
خیوه خانلقلری تورکجه قونوشور . بوتون بولسانلردن
مرکب بر لسانده مطلقا خارجی بر ملیتك ایزلری‌ده
قاله‌جقدر . أرمنیجه اویله دکیل . برکره یازماسی غایت

قولایدر . تورکیسانك همان هر بویوك شهرندە أرمنی
بولوندیغندن بولسانی، قبولی حالندە بك چابوق انتشار
ایتدیرەبیلیرلر ... »

صوکرا دوام ایتدم . بالی افندی قناعت کتیریور
کبی اولویوردی. صاعد بك دوشونمکە باشلادی. لاکن
دوقتور اثراللە ناطق بنم تکلیفمی جرح ایتدی :

— واقعا « ممالك عثمانیە » خارجندە أرمنیجە قونوشان
طوپلو برملت ، بر دولت یوق ، دیدی . اما بولسان
تاریخی برلساندر، بز مصنوع ، بر یکی برلسان ایستیورز.
دنیادە لەنکوویسیدنك قادار افسانەدن بر علم یوقدر .
« برلسانە کندی طبیعتنە مخالف ، دیکر لسانلردن
آلنان قاعدەلر قونولامز. » دینیور ، دکیلمی ؟ یالان !
ایشتە بوکونکی عثمانلیجە ... تورکجەدە اولمایان عربجە ،
عجمجە قاعدەلری بك اعلا بزم ایستیولاستیقلر قویمشلر .
تورکجەنك طبیعتندە اولمایان « عطف تفسیری » لری
چوغالتمشلر. ادبیاتمزدە اوتوز قرق سطرلق جملەلر وار.
بوکون کبار برعثمانلی اصلا تورکجە کلمەیە ، تورکجە صرف
قاعدەلرینە تنزل ایتمز. ذاتاً بزم تصور ایتدیکمز عثمانلیجە
قسماً باشلامشدر . ایچندە بربرینە یابانجی اوچ آیری
لسانك قاعدەلری وار . اوچ آیری لسانك قاعدەلری
برآرایە کلوب یاشایابیلیرسە نیچین اون لسانك قاعدەلری
برلشوب برآرادە یاشاماسین ؟

بن جواب ویرمدم. فقط اثراللهك دیدیکی عثمانلیجە

یاشـابورمیدی ؟ کورویورمکه خایر .... دقت ایتدم :
عثمانلیلق ادعاسنده بولنان تورکلر بیله یالکز یازارکن،
شعر دوزه‌رکن عربجه، عجمجه قاعده‌لرله، کلمه‌لرله یاپیلمش
یابانجی ترکیبلر قوللانیورلر. قونوشورکن جمله‌لری هپ
قیصا ، هپ طبیعی ... حتی عربجه عجمجه کلمه‌لری کندی
تجویدلرینـه اویدورویورلر . لاکین یازارکن طبیعتك
یاپدیغی تمثیلی عالمانه برتهالکه دوزه‌لتیورلر ...
تورکیاده یاشـایان بوتون عنصرلرك لسـانلرندن
مرکب برعثمانلیجه قبول ایدیلدی. حسن رودی « ممالك
عثمانیه » ده عجم اولمادیغندن اسکیدن ناصیلسه کیرمش
عجمجه کلمه‌لرله قاعده‌لرك لغوینی ایسـتدی . خوجا بالی
افندی اوکا جواب ویردی :
— اسـتانبولده ، آنادولیده ایچه عجم واردر .
بونلر عثمانلیلردن قیز آلوب قیز ویره‌بیلیرلر . نیچین
اونلرك وقتیله کیرمش کلمه‌لرینی، قاعده‌لرینی آتالم. بالعکس
عجمجه عثمانلیجه‌نك اك کوزل برعنصریدر .
زاواللی خوجا بالی افندی ... اسـتانبولی ، ولایت
مرکزلرینی دولدوران ، تتبـاکو ، چای ، کاغد ، قلم
تجارتنی ، عمله‌لکی النه کچیرمش اولان آذربایجانلی تورك
اوغلو تورکلره اثوابلرینه باقارق عجم دیبوردی .

۱۰ آغستوس ۹۱۷ مودا .

دون ارمنی آرقاداشلرمدن بری فرانسزجه Mercure de France رساله‌سنك ۱۶ آغستوس ۱۹۱۲ تاریخلی نسخه‌سنی ویردی :

— مطلقا اوقو ...

دیدی . قورشون قلمله اشارت ایتدیکی شی غایت اوزون، Risal امضالی برمقاله‌یدی. مقاله‌نك سرلوحه‌سی: « تورکلر ملی برروح آرامقده ...» شیمدی بتیردم. ایشته شیمدی آجی برخوشنودسزلق حس ایدییورم . اکر بوموسیو ریزالك خبر ویردیکی شیلر صحیح ایسه برباد... تورکلرده برملت اولویور دیمك ... اوته‌ده بریده برطاقم

آداملر وارمش ، برتورك روحی آرارلر ، عثمانلیجه
نامی آلتنده دوام ایدن عربجه عجمجه ایسقولاستیق ،
قاریشیق لسانی براقغه ، قونوشولان ، طبیعی خلق
لسانیله ادبیات یاپمغه چالیشیرلرمش .

أوت ، تورکلرده قیملدانیورلر .

بر انکلیز بکا دیمشدیکه : « تورکیاده اون درت
میلیوندن زیاده تورکجه قونوشور ، تمامیله تورکلر شمس
بر خلق وار ... حالبوکه نه قادار أرمنی ، نه‌قدار روم
وار ؟ ظن ایتم‌که بو ایکی عنصر اوچ میلیوندن فضله
اولسون ... »

روملرك فکری استانبولی ، ازمیری فلان ضبط
ایدوب بو اون دورت میلیونی « قیزیل ایرماق » ك
صاغ طرفنه آتمق ، ارمنیلرك فکری بویوك ارمنستانی
تشکیل ایدوب نه قادار تورك وارسه هپسنی « قیزیل
ایرماق » ك صول طرفنه آتمق ... أگر بو ایکی ملت
عین زمانده موفق اولورسه آنادولوده بر دانه تورك
قالمایاجق ، هپسی قیزیل ایرماغه دوکوله‌رك دهکیزه
آقاجقلر .

لاکن ! تورکلرده روملر ، أرمنیلر ، حتی عربلر ،
آرناوودلر کبی ملیتلرینه صاریلیرلرسه ! اون درت اون
بش میلیونلق طوپلو برقوتك قارشیسنده بزنه اولاجغز ؟ .
بك داغنیق ، بك آز اولان بز أرمنیلر بونی دوشونه‌لی ،

« عثمانلیلق » مؤسسه‌سنی قوتله‌ندیرمه‌لی‌یز. آصلا اوچ دورت میلیون اون بش میلیونه غلبه چالاماز .

غایت مقتدر اوروپالی بر محرر دییورکه :

« تورکلر چوق عالیجنابدر . کندی ملیتلرینی ، تاریخلرینی ، عنعنه‌لرینی آصلا یاد ایتمزلر. اونلر شیمدی یالکز ، راحتجه یاشامق ایستیورلر . اگر تورکیاده‌کی خریستیانلر فضله متعصب ملیتپرورلك گوسترمیوب اونلری اویاندیرماسالر مشروطیت سایه‌سنده یاریم عصر ایچنده بر تورك قالمایاجق. ثروت ، تجارت ، اراضی ، حتی حکومت خریستیانلرك اَلنه گچه‌جك ، تورکلر یینه چادیرلرینه گیره‌رك یایلالره چکیله‌جکلر ، نمازلرینی داها راحت قیلمق ایچین کلدکلری تنها ، صاف ، آسوده تورکستانه دونه‌جکلر ... حالبوکه خریستیانلر ملیت پرورلکده تعصب گوستردکجه تورکلرده ده بو حال عکس ایدییور. بر طاقملری « بن تورکم ؛ تورکلکله غرور لانیرم . » دییه اورتایه آتیلیور . قونوشولان طبیعی تورکجه ایله شعرلر ، کتابلر یازییور ، قونفرانسلر ویرییورلر . حتی یاواش یاواش « تورکجیلك » دییه بر مفکوره بیله جانلاندیرییورلر . »

دوشونویوردم ، بز أرمنیلر ، روملر ، حتی عربلر ، آرناوودلر ملیتمزده تعصب گوسترمه‌سك تورکلر « عثمانلیلق » نامنی ویردکلری قوزموپولیتلکدن آیریلامایاجقلر ، بوتون وارلقلرینی اونوتاجقلر .

حکومتی ألنده طوتان فرقه تماميله سقوط ايتديريلدی.
بوکا رومله‌رله چالیشان، بزم قاپیناشما قلوبنك داها معتدل،
داها سیاسیسی اولان « ائتلاف » فرقه‌سیله ملیتپرور
آرناوود اختلالجیلری، ملی فکرلردن کلیاً محروم بولنان
عثمانلی ضابطلری موفق اولدیلر. « خلاصکاران ضابطان
غروبی » شیمدیلك موقعه حاکم... قابینه‌ده تنظیمات
روحینك یتشدیردیکی بویوك سیمالر وار. مثلا دنیاده
کیم تصور ایده‌بیلیرکه کامل پاشا کبی تنظیمات داهیسی
بر عثمانلی « تورکلکی » دوشونه‌رك حرکت ایتسین...
اوتام بر عثمانلیدر.

آه لاکین حرب احتماللری... أگر حرب اولورسا
یا مغلوبیت، یا غالبیت... بن أك چوق مغلوبیتدن
قورقویورم. ملتلری اویاندیران بویوك فلاکتلردر. یا
تورکلرده بر فلاکته اوغرایوب اویانیرلرسه...

تشرین اول ۱۹۱۲ مودا

« حرب باشلادی ... بولغارلر، صربلر، قارا داغلیلر، یونانلیلر ، حتی بر پارچه‌ده آرناوودلر تورکاره اعلان اعلان حرب ایتدیلر .

بزم کائنات اموریمز دکیل. ینه قلوبمزده طوبلانیور، مذاکره‌لریمزه دوام ایدیورز .

دون اجتماع کونیدی .

روزنامه‌ده « دین » مسئله‌سی واردی .

اثر الله بك تنظیم اولوناجق یکی « عثمانلی » ملتنك مطلقا بر دینی اولماسی ایجاب ایتدیکنی سویله‌دی. خوجا بالی افندی اسلاملغك؛ موسویلکك عیسویلکك ، صائبیلکك جمعندن حاصل اولمش بر دین اولدوغنی ،

براز دكيشديريلەرك بوتون عثمانليلره قبول ايتديرلمسنی
تكليف ايتدی. سعدالله بهجت بوتون بوتون دينك
عليهنده ... حسن روی « ژاپونلر كبی دينسز اولالم! »
ديه حايقيردی. مذاكره أبی‌سوردی. نشرياته باشلانجه
خلقك غليانندن قورقولويوردی. يكی بر دين بولمق،
يكی بر لسان بولمقدن داها زوردی. نهايت شمديلك
« دينسز » لكده قرار قيلديلر، روم، بولغار، صرب،
آرناوود، عرب، أرمنی حاصلی بوتون عثمانليلر ياواش
ياواش دينلرينی ترك ايده‌جكديلر.

صاعدبك « اهمال » ديوردی. اهمال بوتون اوجاقلرده
انجبر ديكر! »

بويله‌ده تفصيلات ويريوردی:

« ايلك تنظيماتجيلر بر قلمده مليتلری سيلديلر.
توركه توركلكنی اونوتدورديلر. لاكين دينه دوقونا-
مادیلر. چونكه اونلرده بزم كبی، بلكه بزدن زياده
عصرلردن بری كوكله‌نمش تعصبدن قورقو بورلردی.
تعصب ازاله ايديلنجه طبيعی دينده قالمازدی. بولدوقلری
چاره « اهمال » ايدی. چاليشان دمير پارلار. ناصيل
چاليشمايانی كوف طوتارسه برمؤسسه‌ده كنجله‌شديريلمز،
كندی حالنده براقيليرسه اختيارلار، ييقيلير، داغيلير.
« ممالك عثمانيه » ده أك چوق مؤمنی اولان دين
اسلاملقدی. اسلاملغی ييقمق ايچين اهمال ايجاب
ايديوردی. تنظيماتجيلرده مملكتك هر طرفنی تنظيم

ایده‌رکن مدرسه‌لره هیچ باقمادیلر. دینی مؤسسه‌لری،
هپ اسکی حالنده براقدیلر. اهمال ایتدیلر. بزده اونلرا
کیتدیکی یولدن کیده‌جکز. دینی معاصرلاشدیرمایاجغز.
معاصرلاشمایان دینه طبیعی معاصرلاشان عثمانلیلر یابانجی
قالاجقلر. بزم املمزده حصول بولاجق . »

قلوبده‌کی غیر تورك اعضالرك کلمه‌یشنه حالا هیچ
بری دقت ایتمیوردی . دالغین ، هرشیدن بی‌خبر قرارلر
ویریورلردی .

باب‌عالیدن اشاغی‌اینرکن اثرالله، نیازی یاتمده‌ایدیلر.
عسکر سوقیاتنه هیچ باقمیورلر، حتی اوقادار کورولتولری
ایشیتمیورلردی بیله ...

تشرين ثانی ۱۹۱۲ مودا

ایشلرم بوزولدی. حرب همەن تأثیرینی کوستردی.
بیاسەدورغون ... پارایوق... بوکون استانبولەکچیوردم.
اسکلەدە برچوق قالابالق کوردم .

دییورلرکە «استانبول اهالیسی اسکدارە، قاضی کویە
هجرت ایدییور . » فقط نە چابوق ... دیمك استانبولە
بولغارلر کیرەجك، هفتەلروارکە چاتالجە خطلرینی زور-
لویورلر . هر طرف مهاجر دولدی ... سفالت صوك
درجەدە !

واپوردە کوزلریمی آیاصوفیانك قبەسندن آییرامادم.
یان قامارادەیدم . کوزل ، شیشمان برروم قادینی آنجق
دورت یاشندە تخمین اولونابیلیر اوغلیلە قارشیمدە
اوطوروبوردی. هوا پك کوزەلدی. اوزاقلردن طوپ

پاشانك آ كلاشديغنى ، بولغار عسكرى كيرر كيرمز
عثمانلى ژاندارماليله سفارت معيت واپورلرندن چيقاجق
اجنبى نفرلرك يرألرنده عثمانلى بايراغى، برألرنده منسوب
اولدقلرى دولتك بايراغى اولارق دوريه كزدجكنى
سويلدى .
براوو ... حقيقةً شيمدى‌يه قدر عثمانليلردن كامل پاشا
قادار بويوك آدام يتشمه‌مشدر ، يتيشه‌مزده ....
سفارتخانه‌لرى استانبوله عسكر چيقارمق خصوصنده
اقناع ايتمك ... بونى هر ايشيدن عثمانلى پاشانك مهارتنه
شاشارق ، سوينه‌رك « ياشاسين سياست پيرى ! » ديه
راحت نفس آليور. بولغار قرالى فردينانده آياصوفياده
« تاج كيمه » رسمنده كيه‌جكى اثوابله فورمالر پارسده
ياپيلمش . اوروپا غزته‌لرى يازييور .
أى اختيار آياصوفيا ... ديمك بشيوز بوقادار سنه
صوكرا تپه‌كه ينه حاج ديكيله‌جك ها ...

٢٨ کانون ثانی ١٩١٣ مودا .

خریستیان متفقلرینك اردولری استانبوله گيرمدی.
طوپ سسلرینی ایشیتدکجه نه قادار سوینیوردق ...
بوتون کیلیسه‌لرده ـ کیزلی دکیل، علنی ـ مظفریت دعالری
ایدیلیوردی . روم ایلیدن تورکلر قوولدی . بولغارلر
کچدکلری یرلرده جامع ، مناره ، اسلام بیر اقمادیلر .
یاقدیلر . ییقدیلر . ئولدوردیلر . بوماقلرك هپسنی
خریستیان یاپدیلر. بوتون اوروپا گنج بالقان ملتلرینك
جسارتلرینه، عزملرینه ، شدتلرینه شاشدی. بولغارلرك
ملی رنکی بو سنه‌نك پارسده موداسی ... حتی بك
اوغلنده بیله بولغار موداسی عادت اولدی . بولغار
رنکنده قوماشلر استانبولده بیله صاتیلمغه باشلادی .

بن « قایناشما » قلوبمزه دوام ایدییورم. ارقاداشلرم اوقادار دالغین ؛ مذاکرەلریله اوقادار مشغول که ، محاربەدن خبرلری یوق ... غالبا هرکون افقلریمزی ایکلەتن طوپ سسلرینی بیلەدویمیورلر. دونکی مذاکرەده اثرالله ناطق خریستیانلرك مدنیتندن ، تورکلرك ، اسلاملرك باربارلقلرندن بحث ایتدی. « بزم مملکتمزی خریستیانلر آلسه اصل او وقت حریتی ، سربستلکی کوررز . ایشته مصر کوزومزك اوکنده ... اونه رفاه ، اونه سعادت ... » دیدی .

غزتەلری اوقومادیغی ایچین بالقانلیلرك یایدقلرندن خبری یوقدی. بن اعتراض ایتمدم. بو ازلی اویقو ایچنده مذاکره اوزادی .

صاعد . سعدالله ، بهجت ، حتی خوجا بالی افندی عثمانلیلری قایناشدیرمق ایچین ایلك یاپیلاجق ایش « بلا تفریق جنس و مذهب » قیز آلوب قیز ویرمه اولاجغنده مصر دیلر .

واقعا اسلاملر خریستیانلردن قیز آلابیلیوردی. لاکین ویرەمیورلردی. آرقاداشلر بوموازنەسزلکی بوزمق ایستیورلردی. غایت مکمل بر منطق قوللانیورلردی :
« آلینسونده نیچین ویریلەسین ؟ »

خوجا بالی افندی فکرینی سویلەدی :
« دین نەدر ؟ صابئیلك ، موسویلك ، عیسویلك ، اسلاملق دکلمی ؟ بز بونلرك هپسنی برلەشدیرەجکز .

آصلنه ارجاع ایده‌جكز . « دین ابراهیمی » بی میـدانه
چیقاراجغز . « دین ابراهیمی » ملتلرله دینلر آراسـنده
فرق كورمه‌یه‌جكی ایچین (بلا تفریق جنس و ملت)
ازدواجه‌ده مساعده ایده‌جك . »

بالی أفندی‌یه كیمسه اعتراض ایده‌مزدی . آرتیق
پروغرامز تكامل ایدییور. بوكون داغیلیركن دوقتور
اثرالله ناطق :

— باقینده فعالیته كچه‌جكز ، دیدی . حقیقت
ایله‌رییور. اونی هیچ كیمسه طوته‌ماز ...
فقط هانكی حقیقت یاربی ...

٧ مارت ١٩١٢ مودا

حقیقت ایله‌رله‌دی. هنوز کیمسه اونی طوتمادی.
چونکه ایلرله‌ین شیدن کیمسه‌نك خبری یوق.

قاچ سنه‌در تتبع ایده‌رك چیزدیکمز اساسلریمزی
نشره، تعمیمه باشلایاجغز. اولا بر غزته ... بونی
شمدیلك هفته‌ده بر چیقاراجغز. لاکین غزته‌مزك اسمنی
بولمق بك کوچ اولدی. قلوبده سکز کیشی‌یز. سکزمزده
آیری اسملر بولدق. بن «بابل قوله‌سی» دیدم. بو حقیقةً
عثمانلیلق قایناشماسنی ادعا ایدن بر رساله ایچین تام بر اسمدر.
اثرالله ناطق آلفرد فویه‌نك « idée-force » تعبیرینی
بوزدی. بوندن بر معنا چیقمادیغنی سویله‌دی.
« idée forte » حالنه قویدی. « قوت زنده » دیه
ترجمه ایتدی، « قوت » یرینه « فکر » قونولورسه

مقصدیمزی نشر ایده‌جك غزته‌یه تام موافق بر اسم
اولاجقدی : فکرزنده ...

سعدالله بهجت :

— غزته‌یه اسمدن اول بر « شعار » بولمالیدر !
دییوردی .

بولدیغمز شعارلرده بربرینه هیچ اویمادی غزته‌مز
ایچین بولدیغمز سکز اسم شونلردی :
بابل قوله‌سی ، فکرزنده ، شمس یگانه ، اذابهٔ
عناصر ، انسانلق ، عثمانلیلر ، قاپناشالم . وجدان حر ،
عرفان حر ...

نهایت قورعا چکمکه قرار ویردك . بو سکز اسمی
کاغدلره یازدق . بردانه چکدك ، « از لانق » چیقدی .
باش محرر صاعد اولدی .
فلسفه‌یه عائد قسمی : اثرالله ناطق یازاجقدی ؛
اجتماعیات قسمی : سعدالله بهجت، حسن رودی،
ادبیات قسمی : نیازی بك ،
فن قسمی : جلال بك ،
دین قسمی : خوجا بالی افندی ،
متنوعه‌نی ده بن ...
ایلك نسخه‌مزی باقالم نه‌وقت چیقارابیله‌جکز؟

۱۰ نیسان ۳ ۹ مودا

دون ایلك نسخه‌نك مندرجاتی مذاکره ایتدك .
صاعد بك ، نوع بشر »ك بوتون بر ملیت اولدیغنه ،
(وطن)ك ده (روی زمین) اولماسی لازم کله‌جکنه ،
انجاق بو حقیقتی آکلایانك انسان عد ایدیله بیله‌جکنه
دائر اوزون بر شعر یازمشدی . بو غیر ملی یعنی
« بلا تفریق جنس ومذهب » ادبیاتك حقیقةً برشاه ـ
اثری ایدی . دینلرك ، ملیتلرك ، محیطلرك ، وطنلرك
هپ افسانه اولدیغنی ترنم ایدییوردی . « اثرالله ناطق »ك
مقاله‌سی اللی صحیفه‌دن زیاده ایدی . بر چوق اجنبی
اسملری سویلیوردی . لاکن نه یالان سویلیه‌یم ، مقاله
غایت بویوکدی . بن ده بکندم .

سعدالله بهجت ، حسن رودی ، بوتون اقتدارلرینی
کوسترمشلردی . حسن رودی دورت بش صحیفه‌نك
ایچنده اجتماعیاتدن ، غریزیاتدن ، تاریخدن ، حیواناتدن
متافیزیکدن ، باطولوژیدن بحث ایدییور ، سپتیزم ایله

سپیرتو آلیزم آراسنده هیچ بر فرق اولمادیغنی ، بوتون علملرك صاچما اولدیغنی اثبات ایدییور ؛ نهایتده کندینك عالم اولدیغندن فخرله‌نیوردی .

نیازی بك هر لسانك بر لسان اولمادیغنی ، لسانلر مؤسس اولمایوب تأسیس ایدیله‌بیلدیکنی ، بر لساندن دیکر لسانه کلمه کلمه‌لر اولدیغی کبی قاعده‌لرده اولابیله‌جکنی ادعا ایدییور ، متکامل عثمانلیجه ایچین تفصیلات ویرییور ، عربجه ، عجمجه ، روجه ، آرناووجه ، صربجه ، بولغارجه ، اسپانیولجه کلمه‌لرله ، قاعده‌لرله یاپیلمش جمله‌لردن مثاللر کتیرییور ، بوقارماقاریشیق مصنوع لسانك آهنکنی کوزه‌للکنی آکلاتا آکلاتا بیتیره‌میوردی .

فن قسمی غایت پارلاقدی . یکانه حقیقتك فنده اولدیغی ، فنك خارجنده‌کی هر شیئك بر وهم ، بر خیالدن عبارت اولدیغی اثبات اولونیوردی .

خوجا بالی أفندی قاینامش عثمانلی ملتنك مشترك دینی ایضاح ایدییوردی . بو « دین ابراهیمی » ای ی . ضائیلك ، موسویلك ، عیسویلك ، اسلاملق قاریشد . ریلمالی ، کیری یه کیدیله‌رك حضرت ابراهیمك دینی بولونمالیدی . بو نسخه عادتا ملك نسخه‌سیدی . قاینانمه قلوبنك اساسی فکرلرینی احتوا ایدییوردی . صوك صحیفه‌یه « بلاتفریق جنس ومذهب ازدواج » اعلانلری قویاجقدق . دین ، ملت فرقه باقمادن ازدواج ایده‌جك کنجلره یاردیم ایده‌جکدك . نم مقاله‌م چوق آلقیشلاندی . اثر الله ناطق :

— بونسخه‌نك أك مكمل پارچاسی بودر .

دیدی . حسن رودی بو فكرلری اولجه كندیده یازدیغنی سویله‌دی . شاعر صاعد بنم تاریخله اتنوغرافیاده‌كی وقوفمی یكی اكلایوردی .

مقاله‌مك سرلوحه‌سی :

« ممالك عثمانیه‌ده عرقاً، جنساً بردانه اولسون تورك یوقدر! » جمله‌سیدی . . تاریخه ، أتنوغرافیایه استناد ایدیوردم . علماً ادعامه كیمسه اعتراض ایده‌مزدی .

مقاله‌مك خلاصه‌سی شو ایدی :

« ممالك عثمانیه‌ده هیچ تورك یوقدر ! احمد مدحت افندی بونی تصدیق ایله برابر یالكز آل‌عثمان خاندانننك تورك داجیك عرقنه منسوبلقلرینی یازمش ایسه‌ده اوده یاكلشدر . آل عثمانك داخی تورك داجیك عرقندن اولمادقلرینی اثبات ایتمزدن اول بوتون ممالك عثمانیه‌ده هیچ بر فرد تورك بولنمدیغنی آكلاتاجغم . [آناطولیده هیچ تورك بولونمدیغی] حقیقتنك أك بویوك شاهدی فرانسز سیاحی « تاورنیه » در . اون یدنجی عصرده اوچ دفعه بوتون ممالك عثمانیه‌یی ، ایرانی ، هندستانی دولاشان بو ذات نشر ایتدیكی تاریخده توقاددن تبریزه قادار اولان بویوك مسافه‌ده آنجاق آنجاق یوزده ایكی نسبتنده مسلمان بولوندیغنی یازیور . شوندن آكلاشیلیوركه انادولیده ۲۰۰ سنه اول تورك دكیل حتی مسلمان بیله یوقمش! بونك عكسنی اثبات ایده‌جك برتك ذلیل اولسون

بولوناماز . بر طاقم منفعتجی ، متعصب ملیتپرورلرك
« تورك » دیدیکی آنادولو اهالیسی قیلیج زوریله مسلمان
اولمشلردر. بو اهتدالر صوك ایکی‌یوز سنه‌نك وقوعاتیدر .
أوت آنادولو خلقی واقعا مسلماندر ، لاکین قطعیاً
تورك دکیلدر . هر کسی قاندیروب حسیس منفعتلرینی
استحصالدن باشقا برشی دوشونمه‌ین ملیتپرورلرك « ممالك
عثمانیه » ده هیچ تورك اولمادیغی کورونجه عرب ،
عجم ، بیزانس تأثیرلرندن بحث ایده‌رلر . بو اوچ تأثیر
آلتنده « تورکلك » ك قایب اولدیغنی سویله‌رلر. اولمایان
برشی صوکرا ناصیل قایب اولور ؟ ممالك عثمانیه‌ده‌کی
مسلمانلر دینلرندن دونمش أسکی روملرله ارمنیلردر . بو
زواللیلر یکی دینلرینی براقوب تکرار أسکی ملیتلرینه
دونه‌مزلرسه آصلا تورکلکی ده قبول ایتمزلر . نته‌کیم
ممالك عثمانیه‌ده کیمسه :

— بن تورکم .

دیمز . ملیتی صورولنجه یالکز :

— مسلمانم الحمدلله ...

دیر . ملیتپرورلر اجتماعی حقیقتك بو اصرارندن
بیلمازلر. دنیاده سکسه‌ن میلیون تورك اولدیغنی اویدورارق
اوته‌کینی بریکینی قاندیریرلر . هله مفکوره‌لری اولان
« توران » کلمه‌سنك معناسی بیله علیهلرنده‌در . روس
عالمی مشهور (بارتولد) بو منفعتپرورلرك مضرتندن تورکه‌رك
« توران » کلمه‌سنك نه‌دیمك اولدیغنی هر کسه اعلان

ایتمشدر . (بارتولد) کبی بر روس عالمی بزه تأمین ایدییورکه «توران» ایرانك برولایتی ایتمش، هم فرسجه براسم ایمش . »

—او قادار تفصیلات ویریبور ، اوروپا علماسندن او قادار شاهدلر کتیرییور ، حتی دنیا یوزنده بو کون « تورك » نامنده برملت اولمادیغنی اوقادار مکمل اثبات ایدییوردمکه … اعتراض ممکن دکیلدی … ناحق یره کندیلرینه «تورك» دییه افترا ایدیلن عثمانلی آرقاداشلرم آرضك اوزرنده هیچ تورك اولمادیغندن صوك درجه سوینیورلر ، بنی قوجاقلایورلردی . خوجا بالی أفندی آلنمدن اوپویوردی. زیرا او ، ملیتپرورلکك دینسزلك اولدیغنه قائلدی. سونجك ویردیکی هیجان ایله تیتره‌یه‌رك :

— واراول هاییقیان افندی اولادم ، دییوردی ، شو رزیللره صوك سوزی سویله‌دك . اونلر شیمدی تورلوژیلرندن مورکولوژیلرندن بر جواب چیقاروب ویره‌بیله‌جکلرمی باقالم ….

. هم علاوه‌ده ایدییوردی :

— اونلرك مضرتندن یالکز بز عثمانلیلر دکیل ، «روسیه‌ده دولت فخیمهٔ معظمه‌سی » داخی اندیشه‌ده‌در. احتمال بومقاله‌کی سفارت ترجمانی ترجمه ایده‌جك ، بکا « پترسبورغ جمعیت‌عامیه امپراطوریه‌سی» ندن برمکافات برنشان کله‌جکدر …

٣

اون ایکی سنه صوکرا ...

« حیات بر اویقودر ، عشق اونك رؤیاسیدر ! »
دیرلر . نه دوغرو ! بن ده سودم ، سویلدم . کوزل ،
شفقتلی هایغانوشمه هاچیکلرك اونده راست کلشدم .
بو عالی قلبه ، بو ظریف قیزه بسلدیکم حرمت یاواش یاواش
عشق اولدی . انسانلری طاتلی خولیالرله یاشاتارق الك
مبهم شعرلرك معناسنی اوکره‌ته‌ن عالی هیجان نهایت بکا ده
یاشامانك لذتلرینی اوکره‌تدی . بولذتی طاتدقدن صوکرا
زوجه ، اولاد ، عائله صوکراده ملیت محبتنی دویدم .
هایغانوشی کورمزدن اول صانکه روحم ، صانکه جسم
یوقمش ... شیمدی او بنم قاریم ... آشاغیده اوینایان
چوجوقلریمزك سسلرینی ایشیدیورم . نه قدار مسعودم .

برفرق‌یوقدر. روم (ملی حرث Eulture nationale) ی بوتون دنیاده بردر. کندی ملیتلرینی محوه قالقان بر طاقم دمریلر بویوك روملغی اصلا افساد ایده‌من . ، أرمنی پطریقخانه‌سی أرمنی مخافلی بوقایناشما تشبثنی غایت کولنج بولویوردی .

کاغدلری اوقودقجه اجتماعی مؤسسه‌لرك ، ملیتله دینك علیهنده بولونقده‌کی منطقسزلغی ، زیرزوپالغی اکلایور کبی اولویوردم. اوزاقدن بر طاقم کورولتولر یاقلاشیوردی. بربریمزه باقیشدق کنیش پنجره‌یه دوغرو یاقلاشدق. نور عثمانیه جاده‌سندن بایراقلی بر قالاباق کلیوردی . قرق اللی بیك آغزدن چیقان بر نشیده‌نك مدهش بر تهدید ، جانلی بر تکذیب کبی یوکسه‌لن اوغولتوسنی ایشیدییور ، سسمزی چیقارمادن صارار - ییوردق :

بز تورکلرز ، بز تورکلرز ... مقدسدر ایلمز .
« برلك » ده‌در قوتمز ، بردر بزم دیلمز ...

اوشاقلر ایشی اکلادیلر . استانبوللیلر بزه قارشی نمایش یاپیورلرمش . قلوبك قاپیسنی پولیسلر محافظه ایدییورلرمش . اثرالله ناطق بازولرینی ، دیشلرینی ، باجاقلرینی صیقدی .

— آه بو تورکجی سرسریلر ! بوتون عثمانلیلری قاندیرییورلر .

دییه ایکله‌دی . سعداء بهجت بومدهش قالاباالقدن
ئورکمش :

— Foule, faule! inconsciente, elle veut nous écraser. .

دییه تیتریوردی . حسن رودی :

— آنا طرفندن غالباده تورك عنصرینه منسوبم...
دیمکه باشلادی . اون دقیقه ایچنده بوتون جاده
دولدی. قالابالق اوقادار چوق ، اوقادار صیق ایدی که
کیمسه قیمیلدایامیوردی . بر گنج - صوکرادن کیم
اولدیغنی اوگرندم، تورك اوجاقلرینك خطیبی ایمش - بزم
قلوبك یوکسك پرونه چیقدی. غایت گور، پارلاق طنان
برسسله « عثمانلیلق » کلمه‌سنك « دولی » بر تعبیردن باشقا
برشی اولمادیغنی ، دینلر کبی ملیتلرك ده محترم ، قدسی ،
اهمال اولونماز مؤسسه‌لر اولدیغنی، تورکیاده اون دورت
میلیوندن زیاده تورکجه قونوشان مسلمانك تورك عد
اولوندیغنی، عربجه قونوشان ینه بوقادار مسلمانك عرب
عداولوندیغنی، آزلغی تشکیل ایدن روملرله ارمنیلرك ده
کندی ملیتلرینی محافظه ایتملرینی تورکلرك ممنونیله تلقی
ایده جکلرینی هایقیردی. اثرالله ناطق قلوبك پنجره‌سندن
عثمانلیلغی‌ده مدافعه ایله « تورك » دییه بر ملیت احداث
اولونماسنده‌کی مناسبتسزلکی نطق حالنده سویلمك
ایستیوردی . هپمز مانع اولدق . قورقویور ، صارا-
رییوردق . گنج تورك خطیبنك نطقی بر قونفرانس کبی

اوزییور، سوروکلی آلقیشلر ایچنده درینله شیوردی .
أك نهایت بزم پنجره‌یه ـوغرو ألنی قالدیرارق :

— دقت ایدیکز ، أی دالغین جاهللر ! تورکیاده هیچ تورك یوق دییه یازییورسکز . یالکز استانبولك برکوشه‌سنده نه‌قادار چوق تورك اولدیغنی کوریکز ...

دیدی . بیلمیورم ، برقوماندامی ویریلدی ... صیم صیقی دوران قالابالق کوشه‌دی . یاواش یاواش بر یول آچیلدی . اویانمش بر ملتك دینج ، آتشلی روحندن طاشان نشیده‌لر بربهار ، برسعادت فورطوناسی کبی دالغالاندی. عسکر آدیملریله مانغامانغا تورك مکتبلرینك، دارالفنونك طبیه‌نك طلبه‌لری کچیوردی. اوندن صوکرا خصوصی مکتبلر ... اوندن صوکرا تورك اوجاغی ، آلتون اوردو ، تورك کوجی ، سائر بر چوق تورك جمعیتلرینك اعضالری ... تورك اصناف جمعیتلری ، سپور هیئتلری ، طیاره‌جیلر ، ایزجیلر ، نجیلر ، ماکنیست ، ألکتریقجی جمعیتلری ... هپسی هپسی کچدی . بلکه بو منظم کچید رسمی اوچ ساعتدن زیاده سوردی . بن بونلری سکسن بیکدن فضله تخمین ایتدم . آرقاداشلریمز بر آفیون اویقوسندن اویانمش کبی کوزلرینی اوغوشدیرییورلردی . هیچ قونوشمیور، صوصویوردق . قلوبك اوکندن کچن هر تورك هیئتی :

— لعنت ملیتنی ، تاریخنی ، ماضیسنی ، اجدادینی انکار ایدنلره !...

دییه هایقیرییوردی . آقشامه دوغرو نمایشك
قالابالغی آزالدی قاچاجقدق . سعدالله بهجت فنا حالده
قورقمشدی . انرالله ناطق معلوم ، بر حیوان قادار
عبادجی ایدی :

— بن مأیوس اولمم ، دیدی ، بوتون تورکستان ،
بوتون توران آیاغه قالقسه بن ینه یکپاره یکوجود
عثمانلیلغی وجوده کتیره‌جکم .

کیچ وقت اوشاقلره کتیرتدیکمز آرابالره بینه‌رك
قاچیوردق. یوللره بیریکن اهالی « ملتلرینی انکارایدن
بونلرمی ؟ » دییه بربرلرینه بزی کوسترییورلردی .
ایرتسی کونکی « اذعان » غزته‌سی باش مقاله‌سنده بزم
قاپناشما قلوبندن فکرلریمزدن ، صوکرا بر کون اولکی
معظم نمایشدن بحث ایدییوردی . بو مقاله‌نك سرلوحه‌سی
« اصحاب کهف » ایدی. اووقت بیله بوغزته‌دن‌اللی بیك
نسخه صاتیلیوردی . بو « اصحاب کهف » تعبیری بزم
قاپناشما قلوبنده‌کی آرقاداشلرمه علم اولدی . هرکس
اونلرله آلای ایدییور ، قلوبمزك قاپاندیغنی « اصحاب
کهف اویاندی ... » دییه آلای ایدرك یازییورلردی .
« اذعان » ك مقاله‌سی حقیقةً پك مکملدی . بو کون
مندرجاتنی خیال میال خاطرلایورم :

« بر طاقم دهریلر طوپلانمشلر ، دییوردی ، « عثمانلی-
قاپناشما » قلوبی نامی آلتنده بر جمعیت تشکیل ایتمشلر .
کچن کون مسلکلرینی تعمیم مقصدیله یازدقلری « انساناق »

رساله‌سنك ایلك نسخه‌سی چیقدی . تورکیه‌ده بوتون
ملتلرك اعتنی جلب ایتدی . بو کروهك مقصدی واقع
سیاسی بر مجموعه‌نك دولی بر تعبیری اولان « عثمانلیلق »
کلمه‌سی آلتنده ملیتلری ، دینلری اذابه ایمش . ایلك
دفعه بوتون قوتلریله تورکلکه هجوم ایتدیلر . اونلرجه
تورکیاده دکل ، حتی بوتون دنیاده بر دانه تورك
یوقمش. فقط دونکی استانبول تورك درنکلرینك محتشم
نمایشلری اونلره جانلی بر جواب اولدی . دقته شایان
برشیدرکه بو عثمانلیلق قاپناشما ادعاسنی کودن ذاتلر ایچنده
تورکدن باشقا عنصرلردن کیمسه یوق . ارمنیلرله ،
روملرك، عرب قارده‌شلریمزك ملیتلرنده نه‌قادار متعصب،
نه‌قادار محافظه‌کار اولدقلرینی هر کس بیلیر . بو اذابه‌جی
کروهی اویویور .. بر شیدن خبرلری یوق . حتی
فلا کتلریمزی ، بوکچن محاربه‌یی ، بو محاربه‌ده‌کی عثمانلی
نامنده یاشایان خرستیانلرك تورکلره یاپدیغی اعتسافلری،
عربلرك چتالجه خطنده طوپ پاطلارکن پارسده عالم‌ عرب
قونفرانس قوردقلرینی بیلمیورلر. تورکلکی، درت بیك
سنه‌لك بر تاریخی لسانمزی ، وارلغمزی انکار ایدییورلر.
حتی تورکیاده حصوله کتیره‌جکلری جغرافی بین الملیت ایچین
دین ایجاد ایتمکه قالقیورلر . انسان بونلرك دەلیلکلرینه
حکم ایتمکدن باشقا برشی یاپاماز . اون عصردر تورکیایه،
آناطولی‌یه یرلشن تورك عنصرینه « اونلر تورك
دکیلدر . » دییه‌جك قادار منطقسزلق کوستریورلر .

سیاسی ، اداری « بلا تفریق جنس و مذهب » تعبیرینی
اجتماعیاته ، جماعتلرده تطبیق ایتمك ایستیور ، حتی
برلەشدیروب تاریخمز، عنعنەسز بر «عثمانلی» یاپەجقلری
روملری ، ارمنیلری ، مسلمانلری بربرلرندن قیز الوب
ویرمکه تشویق ایدییورلر. حکومت بونلری طوتوب تیمار-
خانه‌یه قویمالیدر. بوقادار جاهل، بوقادار اوهام یاشایان
کیشیلرك، أللرنده‌قلم، سربست سربست ایچمزده گزمه‌لری
اجتماعی بر تهلکه‌در . معاذالله بونلر بر اختلاله‌ده سبب
اولا بیلیرلر. برملته، باخصوص تورکلکه «سن یوقسك !»
دیمك آتشلی بر کفردر . تورکیاده صوك فلاکتلرك
اویاندیردیغی ملی روح بویومش ، آلەولەنمش ، هرطرفی
صارمشدر. آنادولونك أك هجری کویلرنده بیله بوتون
تورك چوجوقلری « توران، توران » دییه باغرییورلر.
قاینانما قلوبنك اعضالری تیاتروله کیتمه‌مشلر ،
غزته‌لری ، رساله‌لری ، رومانلری ، شعرلری ، حاصلی
یکی ملی تورك ادبیاتنك برصحیفه‌سنی اولسون اوقومامشلر.
قلوبلرینه طیقیلمشلر. هیچ دورمادن کندی خولیالرینه
نظام ویرمشلر. قلوبلرندن چیقنجه دون جهانی کوردیلر.
کوردیلرکه تورکیا أسکی بیلدکلری او یوبان ، ملیتنك
فرقنده اولمایان تورکیا دکیلدر . أوت دونکی نمایشلره
تخمیناً اوتوز بیك کیشی اشتراك ایتدی. یوکسه‌لندکلری
حقیقت صداسی تورکلکك وارلغنی اونلره کوستردی .
هیچ شبهه‌سز شمدی اویاندیلر . اصحاب کهفك

مغارالرندن چیقوب‌ده دنیایی ده کیشمش کورونجه شاشدقلری کبی اونلرده شاشیردیلر. « یوق! » دیدکلری ملتك بیکلرجه اولادی ملی اشتیاقلرینی هایقیراراق مغارالرینك اوکندن کچدی. ایچلرندن تماملیه دلی اولمایان وارسه او آکلادیکه یاشایان دینچ بر ملتك نه تاریخی، نه اسمی دکیشدیریله‌بیلیر.

« ای اصحاب کهف! سزك تورکیاده دیلکزی آکلایان یوقدر. ینه مغاراکزه قاپانیکز، ازلی اویقوکزه دالیکز! »

« اذعان » ك ملیتپرور باش محرری هیجانلی، وقور، کینلی، محقر افاده‌سیله تام بش ستون دولدورمشدی. آرتیق کیمسه « عثمانلی – قاینناشما » قلوبندن بحث ایتمیور، هپ اصحاب کهف قونوشولویور، اونلرله اکلنیلیوردی. مزاج غزته‌لری صاعدك، اثر اللهك، سعدالله بهجتك، خوجا بالینك، جلال منعمك، قاریقاتورلرینی یاپیورلر، آلتنه اصحاب کهفك اسملرینی یازییورلردی. هله نیازینك قاریقاتورینی صیصقا بر کوپك شکلنده یاپمشلر، آلتنه « قطمیر » یازمشلردی. بن اهمال اولونویوردم. اسمم سویلنمیوردی. یالکز ارمنیجه غزته‌لره تورکلرك اصحاب کهفی ایچنده اویویان بر ارمنی ده وارمش، دییه براز بندن بحث ایتدیلر. بر قاچ کون اکلندیلر. هر شی اونوتولاجقدی. لاکن اثر الله ناطق دورورمی؟ « قاینناشما » ایده آلنده اصرار ایتدی.

تك باشنه قونفرانسلر ویرمكه قالقدی. دیكله‌ینلرك اونی
چوروك یومورطه‌لرله ، لیمون قابوقلریله ، یوهه‌لرله
كرسیدن ایندیردكلرینی غزته‌لرده اوقودم. تام بو اثناده
بر كیجه هایغانوشمه راست كلدم. بنی تقدیم ایده‌ن :
— ایشته توركلرك اصحاب كهفنه قاریشان أرمنی !.
دییه شاقا ایتدی. آه سوكیلی، حساس هایغانوش...،
بنم حقیقةً اذایه طرفداری اولدیغمی ، أرمنیلری
« عثمانلی » دییه قوزموپولیت یاپاراق تاریخلرینی، ملیتلرینی
لسانلرینی قایب ایتدیرمك ایستدیكمی صحیح ظن
ظن ایدییوردی . بوبوك قاشلرینك كوزلرینه دوشن
كورونمز كولكه‌لرینی داها زیاده قویولتارق :
— بوكا وجدانكز ناصل راضی اولاجقدی ؟...
دییه صورویوردی . مخصوصدن اونلرك آراسنه
كیردیكمی ، هیچ بر وقت ماتمك محبتنی « عثمانلیلق »
كبی واهی قوزموپولیتلك ادعالرینه ده كیشمه‌یه‌جكمی
سویله‌دم. آیریلیركن بكا :
— موسیو هایقیان ملتكی سه‌و، ملتكی سه‌و ...
دییه رجا ایتدی. هر تصادفزده بو رجاسنی تكرار-
لادی. هفته‌لر، آیلر كچیوردی. بو كوزل أرمنی قیزی بكا:
— ملتكی سه‌و ...
دیدكجه بن اونی سه‌ومكه باشلادم. ذاتاً حقیقی بر قادین
عشقیله ملیت عشقنك آراسنده نه فرق واردر ؟ برنجی
عشق بزی « نوع ، عائله » نتیجه‌سنه ، ایكنجیسی

« جماعت، عمومی وجدان » اراده‌سنه کوتورور. عشقسز عائله اولامادیغی کبی، کینسز، تعصبسز بر ملیتده اولاماز. هایغانوشـك عشقی بکا اصحاب کهفی، اویله مناسبتسز، معناسز مشـغولیتلری اونوتدوردی. اونکله نه‌رده نه طاتلی، نه مهیج استغراق کیجه‌لری کچیردك. هپ او کیجه‌لرده کوکده‌کی یلدیزلرك « سه‌ویکز، سه‌ویکز ! برله‌شیکز. » دییه تیتره‌دیکنی کوردم. غروبك رنکنی، فجرك ایشیدیلمز سسلرینی، بولبوللرك نه سویله‌دکلرینی هپ اوندن اوکره‌ندم. حیات اویقوسنك ایچنده آرتیق او عالی رؤیایی کورویوردم. اصحاب کهفی اوقادار اونوتدمکه نه اولدقلرینی مراق ایتمه‌دم. هله بو دفتر... ایشته قاچ سنه صوکرا أله کچیور... شیمدی ینه خاطرلایورم. صاعد ایچین « دهلی اولدی. » دییورلردی. سعدالله بهجت بانکر اولدی. اسمنی مالی مجموعه‌لرده کورویورم. حسن رودی خارجیه مأموری ایمش... اثرالله ناطق تکرار مغاراسنه کیرمدی. قطمیرله دیشارده قالدیلر. بیلمم قاچ سنه اول انتحار ایده‌جکنی، وصیتنامه‌سنك متنی اعلان ایتدی.

« بنم علممی، فضلممی، عرفانمی طانیمایان بو مملکتده یوف اولسون... اوچ میلیون کتابی اوقویارق وجوده کتیردیکم آلتیوز بیك صحیفه‌لك اثرلریمی آتشه آتیورم. کندیمی أولدورویورم. خلفلرمدن بر قاچ عصر صوکرا مزاریمك اوستنه صوما کیدن یاخود آلتوندن طبیعی جسامتمده بر هیکلمك دیکیلمسنی طلب ایدرم. باشقا وصیتم

يوقدر. » ديوردي. ايرتسى كونى حقيقةً اثرالله ناطق
انتحار ايتمشـدى . لاكين صيقديغى قورشون كيجه‌لك
كلاهنك برطرفندن كيروب برطرفندن چيقمش، تپه‌سنك
صاچلرينى ده ياقمشدى. مزاح غزته‌لرى مرثيه‌لرله دولدى.
بزم أرمنيجه مطبوعات بيله آلايه باشلادى. توركلر نه
عاليجنابدر. ملتنى انكار ايدن بو حقه‌بازه بيله داريلماديلر.
قايناشما قلوبنه ايلك اول كيره‌ن غير توركلردن
دييامانديس سلانيك مبعوثلغيله آتنه‌يه كيتمشدى . غالبا
اوراده ناظرده اولدى . آنكه‌لوف محاربه‌نك عقبنده
بولغارستانك استانبول سفارتى مستشارى اولمشدى .
موئيزيورى اختلاس، دالاوه‌ره‌سندن محكوم اولدى،
قووولدى . لوئى دورانك ده ايپلكى پازاره چيقـدى .
ايشيته‌مشدمكه بك اوغلنده برپانسيون ايشله‌تييور. فراشارلى،
نادر آرناوودلق قراللغى مطبوعات مديرى اولمش .
اسلامى براقارق قتوليك اولديغنى استانبول غزته‌لرى
بر وقت بويوك حرفلرله يازمشـدى . ديكرلرينك نه
اولدقلرينى بيلميورم. اون ايكى سنه ايچنده جهان آلت
اوست اولدى. بوتون حيات دكيشدى. آوستريا، روسيا
كبى عثمانلى ايمپراطورلغى ده افلاس ايتدى . شيمدى
عربلرك، أرمنيلرك، حتى قدسده ياهوديلرك ده آيرى برر
دولتلرى وار . بكا كلنجه ؛ بن نه اولدم... بن ... بن
كل زمان كيت زمان متعصب بر مليتپرور اولدم. هايقانوش
نى سودكجه بن ملتمى سه‌ودم . اكلادمكه عائله ايله
مليت آراسنده هيچ، هيچ برفرق يوق .

أكسه‌مه طاتلی برصیجاقلغك دوقوندیغنی دویورم. باشمی چویرییورم. هایغانوش ... سوكیلی، معزز، ملك زوجه‌م ... اوموزمدن نه یازدیغمه باقییور، صورویور:

— اونه؟ محررلكمی؟...

— أسكی خاطره‌لریمی یازییورم.

جواب ویرمیور. بویوك، محزون كوزلرینی كوزلریمه دیكییور. اویله دورویور. باقیشنده او قادار كوزه‌ل، اوقادار حساس بر دورغونلق وار كه ... صورویورم:

— نەیە اویلە باقیورسك ؟...

جواب ویرمیور. صانکە آغلایاجق ... قلبم چارپمغە باشلیور. عجبا بر قیصقانجلق وهمیمی ؟... فقط ممکن دکیل ... صاغ کوزینك اوزون کیرپیکارندە بویوجك بر اینجی پارلامغە باشلایور. دونیور ، قالقیورم. آلتندن اوپەرك تکرار صورویورم :

— سویلە ، سەوکیلم سنك ألمك نە ؟

— سنك یازدیغك نە ؟

— أسکی خاطرەلرم ...

هیچقیرییور !

— نیچین تورکجە یازییورسك ، أرمنیجە فنامی ، قابامی ، عادیمی ؟...

دییور کیرپیکلرندن قوپان اینجی یاناغنەدوشویور. اوح نجیب قادین ... آناسنك لسانی سەوەن بویوك قادین... تورکجەیی قیصانیور. آکلایورم ؛ تورکجەیی قیصقانیور. ینە آکلایورمکە قادینلر اولماسە ، عشق اولماسەیدی عائلە ، سعادت اولمادیغی کبی ملیتلردە اولمایاجق ، بز انسانلر دنیادە سفیل ، احتراصسز، شانسز ، رقابتسز ، میسکین ، پریشان ، نباتات کبی ، کلوب کچەجکدك . بزە عشقی اوکرەتن قادین عائلەیی دە اوکرەتییور. عائلەدە مقدس ملیت حسلرینی بزم دماغمزە أکییور. تسلی ایتمك ایستیورم :

— آغلاما روحم ! بو چوق أسکیدن یازدیغم بر دفتر ...

— اویله ایسه ییرت اونی ...

*
* *

آه زاواللی تورکجه دفتر ! سنی شیمدی ییرتایمی ؟ لاکین خایر، خایر ... بن قادین دکلم. آصلا هایقاتوش قادار حساس بر ملیتپرور اولامام. سنی ، اونك کوره‌میه‌جکی بر کوشه‌یه آتاجغم : اوراده طبقی اصحاب کهفك مغاراسنه دوشمش بر دمت یوصون کبی اویو ... آما صاقین تورکجه‌سطرلرکله سه‌و کیلمك کوزینه ایلیشمه ... اونی قیصاندیروب آغلاتما ...

٢٩ کانون ثانی ١٩٢٥

ایکی سلطنت

آره‌سنده

روشن اشرف بکك اخیراً « ایکی سلطنت آره‌سنده »
عنوانلی واوجه غزته‌لردن نشرایدلمش اوچ نفیس مقاله‌دن
مرکب اولان بر اثری انتشار ایتمشدر . خاقان مغفور
محمد رشاد خانك ارتحالیله سوکیلی پادشاهمز وحیدالدین
خان افندمز حضرتلرینك معایده وقلیچ قوشاتمه مراسمنی
بدیع وشیرین بر لسانله تصویر ایدن بو اثرك مطالعه‌سنی
قارئلریمزه خاصةً توصیه ایله‌رز . ۱۰ غروش فیأتله
قناعت کتبخانه‌سنده صاتلمقده‌در .

توفیق فکرت
و
اخلاقی

توفیق فکرت بکك سنه‌لردن بری اوزون تنقیدلره
مناقشه‌لره سببیت ویرن اخلاقی تلقیلرینی الك جدی و بیطرفانه
بر صورتده ایضاح ایدن بو مهم اثر انتشار ایتمشدر .
محرری دارالفنون مدرسلرندن کوپریلی زاده محمد فؤاد بکدر .
یدی بچق غروش فیأتله قناعت کتابخانه‌سنده صاتیلور .

باشليجه موضوعلرى شونلردر: حربك اقتصادى، حسى، سرى سببلرى. — محاربه‌لرده عامل روحى قوتلر. — شخصيت تحوللرى . — عرقلر آره‌سنده‌كى عداوتلر . — حربك مجهولاتى . — معنويتك معجزه‌لرى . — آوروپا ملتلرينك ذهنيت و احوال روحيه‌لرى. — آوروپا رجال علميه‌سنك حرب عمومى حقنده ملاحظات حكيمانه‌لرى . — صلح مسئله‌لرى . — استقبال الخ .

بو و بونا مماثل بر چوق مسئله‌لر منحصراً روحيات نقطهٔ نظرندن تدقيق و شرح ايدلمش و بو صورتله ، معلملر، مربيلر، مبعوثلر، سفيرلر، ناظرلر، اديبلر ، محررلر، شاعرلر، حكمدارلر حاصلى فكرلريله ، مادى و معنوى نفوذلرى ايله جمعيت بشريه اوزه‌رينه تأثير اجرا ايتمه‌يه مدعو اولانلرك جمله‌سى ايچين ، تكرار تكرار اوقوناجاق ، ملاحظه ايديله‌جك بر كتابدر .

لااقل ۳۵ فورما اوله‌جقدر. آرزو ايدنلر شمديدن اون بش فورما آله‌بيلورلر ۷۵ غروش فياتله آبونه‌مان قيد اولنور .

قناعت كتابخانه‌سى

دییورلر که

کچن قیش مطبوعاتمزی اشغال ایدن اك مهم ادبی حادثه،
شبهه‌سز کنج محرر روشن اشرف بکك (وقت)ده نشر
اولونان ، ادیب ومتفکر ، مزی زیارت عنوانلی سلسله
مقالاتی اولمشدر. ادبی محفللرده برچوق دیدی قودیلره
یومی غزته‌لرله ، هفته‌لق مجموعه‌لرده هیجانلی مناقشه‌لره
بادی . حتی اجنبی مطبوعات صحیفه‌لرنده ترجمه‌لره مظهر
اولان بو مقاله‌لر عالم ادبیاتمزده ایلك دفعه وقوع بولمش
بریکی چیغیردر. الك یاشلی ادیبلرمزدن الك کنج محررلرمزه
وارنجه‌یه قدر الك معروف سیمالرك تصویرلرینی و فکر
وتحسسلرینی احتوا ایدن او مقاله‌لری مراجعتمز اوزرینه
روشن اشرف بك بر کتاب حالنده مطبعه‌مزده طبع
اولنمشدر . فکر ومطالعه‌لری قید وتثبیت ایدیلن باشلیجه
ادبا ، شعرا و محررین شونلردر :

عبدالحق حامد بك ، نکار خانم ، سامی پاشا زاده
سزائی بك ، خالد ضیا بك ، جناب شهاب الدین بك ،
حسین جاهد بك ، سلیمان نظیف بك ، محمد امین بك خالده
ادیب خانم ، حمدالله صبحی بك ، جلال ساهر بك ، ضیا
کوك آلب بك ، عمر سیف الدین بك ، کوپریلی زاده

د ، ر فيق خالد ، احمد هاشم ، فاضل احمد ، على كمال بكلر .

بو اثر مشهور صنعتكار «جم» ك بعضى رسملرينى ده احتوا ايتمكده در. ٥٠ غروش فياتله باب عالى جاده سنده قناعت كتابخانه سنده صاتيلمقده در .

نصر الدين خوجا

منظوم حكايه لر

دار الفنون مدرسلرندن كوپريلى زاده محمد فؤاد بك نصر الدين خوجانك شمدى يه قدر نثر اوله رق اوقوديغمز حكايه لرينك اك كوزللرينى طوپلامش و نظمه تحويل ايدرك رسملى طريفب بر كتاب صورتنده نشر ايله مشدر. فؤاد بك اثرينه خوجا مرحومك حياتنه دائر شمدى يه قدر بر جه بيلنمه ين مفيد معلوماتده علاوه ايتمشدر. بو صورتله ملى حياتمزده بو درجه درين بر ايز براقمش اولان بو تاريخى سيمانك شخصيتى حقنده صاغلام بر فكر ادنمك ايسته ينلر ايچون بو اثر ايى بر منبع خدمتنى كوره بيله جكدر. حكايه لرى تشكيل يدن قسمك لسانى غايت ساده ، پروزسز اولديغى ايچون بويوك بر لذتله اوقونمقده در .

فياتى ٣٠ غروشدر .

Seyfeddin, Omer
Ashab-i kehfimiz